Eskiyeni 62 (Haziran 2026), 925-951
*Araştırma Makalesi*
https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1801921

# Sicilyalı Michele Amari'nin Hayatı, İlmi Faaliyetleri, Şarkiyatçılığı Meselesi ve Eserleri

Birgül Bozkurt
0000-0001-5326-5393
birgulbozkurt@artuklu.edu.tr
Mardin Artuklu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Felsefesi Anabilim Dalı, Mardin, Türkiye
ror.org/0396cd675

**Öz**

**Amaç:** Michele Amari hakkında Türkiye'de çok az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmamız Amari'nin hayatını, ilmi faaliyetlerini, İslam düşüncesine dair eserlerini ve şarkiyatçılığı meselesini ortaya koymayı ve böylece Türkiye'de Amari hakkında literatürde mevcut olan boşluğu gidermeyi amaçlamaktadır. Amari, 1806 yılında Sicilya'nın Palermo kentinde dünyaya gelmiş, eğitim, araştırma ve siyasi faaliyetler içerisinde bulunmuş, sürgünlere maruz kalmış, Sicilya'nın fikirsel ve siyasi özgürlüğünü savunmuş bir düşünür, eylem adamı ve şarkiyatçı olup Sicilya'nın özellikle İslam hâkimiyeti dönemini araştırması ve bu alanda eserler yazması bakımından önemli bir şahsiyettir.

**Yöntem:** Bu çalışmanın kaynakları öncelikle Amari'nin kendi eserleri, onun hakkında yapılan Türkçe (bir ansiklopedi maddesi ve kısa bir metninin çevirisi), İngilizce ve İtalyanca çalışmalar ile Amari'nin eserlerinin tespiti açısından önem arz eden internet kaynakları ve kütüphane katalog bilgileri olmuştur. Kaynaklar derlemesinde, Amari'nin kendi eserlerine öncelik verilmiş, ardından onunla ilgili ikincil literatür kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Erişimi güç olan kaynaklar için Bologna Üniversitesi, Floransa'daki Galileo Enstitüsü ve Napoli Üniversitesi kütüphaneleriyle iletişime geçilerek temini konusunda yardım alınmıştır. Yalnızca İtalyanca olarak mevcut olan eserler mümkün olduğunca analiz edilmiş ve yorumları dijital dil araçlarının yardımıyla doğrulanıp açıklığa kavuşturulmuştur. Kapsamlı bir analiz sağlamak amacıyla, İngilizce ve Arapça makalelerde yer alan ilgili bölümler çevrilerek çalışmaya dahil edilmiştir. Daha önce yayımlanmış İngilizce çeviriler ile bunların İtalyanca orijinalleri üzerinde karşılaştırmalı bir analiz yapılmıştır. Böylece Amari'nin hayatı, ilmi faaliyetleri, şarkiyatçılığı meselesi ve eserlerinin tasnif edilmiş bir listesi mümkün olduğunca bütün boyutlarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

**Bulgular:** Araştırma süreci, Türkiye'de Michele Amari üzerine yapılan çalışmaların yetersizliğini ortaya koymuştur. Bu nedenle, öncelikle Amari'nin hayatını, eserlerini, ilmi faaliyetlerini ve şarkiyatçılığı meselesini tanıtmak gerekli olmuştur. Amari'nin külliyatının önemli bir bölümü, Sicilya İslam medeniyeti, tarihi ve düşüncesine ayrılmıştır. Sicilya'nın, İslam medeniyetinin batı coğrafyasını temsil eden bir bölgesi olan İslam dönemini inceleyen bir şarkiyatçı olarak Amari, bu alandaki İslam medeniyeti çalışmalarına kayda değer bir katkı sunmaktadır. Bu bağlamda, Amari'nin İslam tarihi, düşüncesi ve medeniyetinin incelenmesi açısından önemli bir referans noktası olduğu tespit edilmiştir.

**Sonuç:** Bu çalışma hem Amari'yi, hayatı, eserleri, ilmi faaliyetleri ve şarkiyatçılığı açısından tanıtmakta hem de Türkiye'de onunla ilgili literatürdeki boşluğu doldurmaya yönelik bir adım olmaktadır. Çalışmanın aynı zamanda Amari'nin şahsında Türkiye'de genel olarak İtalyan şarkiyatçılar hakkındaki çalışma azlığına dikkat çektiği düşünülebilir. Amari'nin Sicilya İslam medeniyeti ve düşüncesine dair çalışmalarının Türkçe çevirilerinin yapılması ve akademik araştırmalarla incelenmesi önerilmektedir. Bunun dışında onun bizzat çalıştığı ya da kuruluşuna öncülük ettiği İtalya'daki şarkiyat merkezlerinin de araştırılması ve onları tanıtıcı nitelikte çalışmaların yapılması alana önemli katkılar sağlayacaktır.

**Anahtar Kelimeler**
İslam Düşüncesi; Michele Amari; Sicilya; Şarkiyat Çalışmaları; İslam Medeniyeti; İslam Tarihi

**Öne Çıkanlar**

- Sicilyalı düşünür, şarkiyatçı ve siyaset adamı Michele Amari, Sicilya İslam tarihi ve düşüncesi alanına önemli katkıları olan biridir.
- Michele Amari; Sicilya İslam tarihi, düşüncesi ve Müslümanların bu bölgeye etkileri alanında farklı türde ve çok sayıda eserler hazırlamıştır.
- Michele Amari'nin Sicilya'ya yönelik çalışmaları, onun ölümünden sonra İtalyan şarkiyatçılar tarafından sürdürülmüştür.
- Türkiye'de genel olarak Sicilya İslam düşüncesi, özel olarak da Michele Amari ve eserleri hakkında ciddi bir çalışma eksikliği bulunmaktadır.
- Michele Amari, İslam medeniyetinin Batı tarafında yer alan Sicilya'nın İslam dönemi ve medeniyeti hakkında çalışmalar yaptığı için bir "şarkiyatçı" olarak değerlendirilebilir.

**Atıf Bilgisi**
Bozkurt, Birgül. "Sicilyalı Michele Amari'nin Hayatı, İlmi Faaliyetleri, Şarkiyatçılığı Meselesi ve Eserleri". *Eskiyeni* 62 (Haziran 2026), 925-951.
https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1801921

**Makale Bilgileri**

| | |
|---|---|
| *Geliş Tarihi* | 12 Ekim 2025 |
| *Kabul Tarihi* | 11 Haziran 2026 |
| *Yayım Tarihi* | 30 Haziran 2026 |
| *Hakem Sayısı* | İki İç Hakem - İki Dış Hakem |
| *Değerlendirme* | Çift Taraflı Kör Hakemlik |
| *Etik Beyan* | Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur. |
| *Benzerlik Taraması* | Yapıldı - intihal.net |
| *Çıkar Çatışması* | Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. |
| *Finansman* | Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır. |
| *Etik Bildirim* | eskiyenidergi@gmail.com |
| *S. Kalkınma Amaçları* | 4 Nitelikli Eğitim, 16 Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar |
| *Lisans* | CC BY-NC 4.0 |

Eskiyeni 62 (June 2026), 925-951
*Research Article*
https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1801921

# The Life, Scholarly Activities, Question of Orientalism, and Works of Michele Amari of Sicily

Birgül Bozkurt
0000-0001-5326-5393
birgulbozkurt@artuklu.edu.tr
Mardin Artuklu University, Faculty of Theology, Department of Islamic Philosophy, Mardin, Türkiye
ror.org/0396cd675

## Abstract

**Purpose:** The paucity of research conducted on Michele Amari within the context of Türkiye is a matter of note. The present study aims to present Amari's life, his scholarly activities, his works on Islamic thought, and the question of his Orientalism, thereby addressing the existing gap in the literature in Türkiye concerning Amari. Amari, born in 1806 in Palermo, Sicily, was a thinker, activist, and orientalist who was involved in education, research, and political activities. He was subjected to exile, and advocated for the intellectual and political independence of Sicily. It is widely acknowledged that he is a significant figure in this field, particularly due to his research on the period of Islamic rule in Sicily and his works in this area.

**Method:** The sources of this study consist primarily of Michele Amari's own works; Turkish-language materials on him (including an encyclopedia entry and a translation of a brief text); as well as studies in English and Italian. In addition, online resources and library catalogue records have been utilised, with a particular emphasis on those that are instrumental in identifying Amari's works. In the compendium of sources, priority has been accorded to Amari's own writings, followed by a comprehensive review of the secondary literature concerning him. For sources that were difficult to access, assistance was sought by contacting the libraries of the University of Bologna, the Galileo Institute in Florence, and the University of Naples. Works available only in Italian were analyzed to the extent possible, and their interpretations were verified and clarified with the aid of digital language tools. In order to ensure a comprehensive analysis, relevant sections from English and Arabic articles were translated and incorporated into the study. A comparative analysis was conducted on English translations that had already been published, in addition to their Italian originals. Thus, an attempt has been made to present Amari's life, scholarly activities, the question of his Orientalism, and a classified list of his works as comprehensively as possible, in all their dimensions.

**Findings:** The research process has revealed a paucity of studies on Michele Amari in Türkiye. It is therefore essential, at the outset, to introduce Amari's life, works, scholarly activities, and the question of his Orientalism. A significant proportion of Amari's oeuvre is dedicated to the civilisation, history, and thought of Islamic Sicily. As an orientalist who studied the Islamic period of Sicily, a region which represented the western sphere of Islamic civilization, Amari occupies a significant contribution to the study of Islamic civilisation in this area. It has thus been established that Amari constitutes an important reference point for the study of Islamic history, thought, and civilization.

**Conclusion:** This study not only introduces Michele Amari in terms of his life, works, scholarly activities, and his approach to Orientalism, but also represents an effort to fill a notable gap in the Turkish literature concerning him. Moreover, the study may be considered as drawing attention, through the example of Amari, to the general scarcity of research on Italian orientalists in Türkiye. It is recommended that Amari's works on the civilization and thought of Islamic Sicily be translated into Turkish and examined through further academic research. Additionally, investigating the orientalist institutions in Italy with which Amari was directly involved or to whose establishment he contributed, and producing studies aimed at introducing these institutions, would make significant contributions to the field.

**Keywords**
Islamic Thought; Michele Amari; Sicily; Orientalist Studies; Islamic Civilization; Islamic History

**Highlights**

- Michele Amari, the Sicilian thinker, Orientalist and statesman, is a significant figure who made important contributions to the field of Islamic history and thought in Sicily.
- Michele Amari produced numerous works of various types on the Islamic history and thought of Sicily and the influence of Muslims on this region.
- Amari's studies on Sicily were continued by Italian Orientalists after his death.
- There is a serious lack of research in Turkey on Sicilian Islamic thought in general and on Michele Amari and his works in particular.
- Michele Amari can be regarded as an "Orientalist" since he conducted studies on the Islamic period and civilization of Sicily, which represents the western dimension of Islamic civilization.

**Citation**
Bozkurt, Birgül. "The Life, Scholarly Activities, Question of Orientalism, and Works of Michele Amari of Sicily". Eskiyeni 62 (Haziran 2026), 925-951.
https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1801921

**Article Information**

| | |
|---|---|
| *Date of submission* | 12 October 2025 |
| *Date of acceptance* | 11 June 2026 |
| *Date of publication* | 30 June 2026 |
| *Reviewers* | Two Internal - Two External |
| *Review* | Double-blind |
| *Plagiarism checks* | Yes - intihal.net |
| *Conflicts of Interest* | The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest |
| *Grant Support* | No funds, grants, or other support was received. |
| *Complaints* | eskiyenidergi@gmail.com |
| *S. Development Goals* | 4 Quality Education, 16 Peace, Justice and Strong Institutions |
| *License* | CC BY-NC 4.0 |

**Giriş**

İtalya'daki İslam ve şarkiyat çalışmalarının tarihini 13. yüzyılda Salerno'daki tıp okulunda İslam tıbbının öğretimine ve önemli eserlerin Latince'ye tercüme edilmesine kadar götürmek mümkündür. Ancak bu alandaki çalışmaların 18. yüzyılda başladığı söylenebilir. İtalya'daki şarkiyat çalışmaları, yapıldığı şehirlere göre Roma, Napoli, Palermo ve Venedik olmak üzere dört grupta toplanabilir. Bu şehirlere ilave olarak Bari ve Padova'daki üniversitelerde, Sardunya Adası'ndaki Cagliari Üniversitesinde ve Floransa'da şarkiyat çalışmalarına yer verilmiştir. Bu çalışmalar çerçevesinde araştırma merkezleri ve enstitüler kurulmuş, yayınlar yapılmış ve çok sayıda İtalyan şarkiyatçı yetişmiştir. Bu şarkiyatçılar içerisinde Michele Amari (öl. 1889), Celestino Schiaparelli (öl. 1919), Eugenio Griffini (öl. 1925), Carlo Alfonso Nallino (öl. 1938), Umberto Rizzitano (öl. 1980), Alessandro Bousani (öl. 1988) ve Francesco Gabrieli (öl. 1996) önde gelen isimlerdir.[1]

Palermo'da dünyaya gelen ve Sicilya'nın siyasi hayatında da etkin bir rol oynayan Michele Amari, tarihte Sicilya'nın Normanlar dönemine ayrı bir önem vermekte ve Sicilya'daki İslam hâkimiyeti yıllarını bu döneme geçişte bir aracı olarak görmekteydi. Amari aynı zamanda Müslümanların güney İtalya ve Sicilya bölgesine kültürel, siyasi ve sosyal alanlarda önemli katkılar yaptığına da inanmaktaydı. O, bu nedenle Sicilya'daki İslam tarihi ve kültürü üzerine çalışmalarını yoğunlaştırdı, bu doğrultuda çok sayıda önemli eser ve makale kaleme aldı; neşir, tercüme, bildiri, Doğu arşivleri ve kitabeleri üzerine inceleme vb. türde çalışmalar yaptı.

Literatür incelendiğinde Türkiye'de; İtalya'daki İslam araştırmaları, İtalyan şarkiyatçılar ve Sicilya İslam düşüncesi konularında ciddi bir çalışma azlığının bulunduğu göze çarpmaktadır.[2] Özel olarak ise Michele Amari hakkında, araştırmalarımız çerçevesinde bir ansiklopedi maddesi[3] ve Amari'nin bir kitabının bir bölümü alıntılanarak Türkçeye çevrilmiş ve *Milletlerin İhtiyarlığı ve Ölümü* başlığıyla yayımlanmış küçük bir kitap[4] dışında çalışma bulunmamaktadır. Bu eksikliğin giderilmesi ve alandaki literatürün gelişmesine katkıda bulunmak adına Amari'yi hayatı, eserleri, ilmi faaliyetleri ve şarkiyatçılığı çerçevesinde tanıtmayı hedefledik. Ayrıca bu çalışmanın devamı niteliğinde ve onun İslam düşüncesine katkılarını konu edinen başka bir araştırmamızı da tamamladık, ancak henüz yayımlamadık. Bu çalışmamızda

---

1 Valeria Fiorani Piacentini, "Islamic Studies in Italy", *Islamic Studies* 36/4 (Winter 1997), 594; Mahmut H. Şakiroğlu, "İtalya-İtalya'daki İslam Araştırmaları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/453-454. İtalya'daki şarkiyat çalışmalarına dair geniş bilgi için bk. Piacentini,"Islamic Studies in Italy", 589-611.

2 İsam makaleler veri tabanına bakıldığında bu durum görülebilmektedir. Az sayıdaki bu çalışmaların daha ziyade Sicilya İslam tarihi ile ilgili olduğu ve bir kısmının benzer konuları ele aldığı tespit edilmiştir. Bu genellemenin belki de en fazla dışında kalan çalışmalardan biri Mehmet Azimli tarafından hazırlanan Sicilya İslam medeniyetinin Avrupa'ya etkilerine dair bir makale çalışmasıdır. Bk. Mehmet Azimli, "Sicilya'daki İslam Medeniyetinin Avrupa'ya Etkileri", *Marife* 9/2 (Güz 2009), 63-82; Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), *İlahiyat Makaleleri Veri Tabanı* (Erişim 26 Eylül 2025).

3 Mahmut H. Şakiroğlu, "Michele Amari", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/559-560.

4 Michele Amari, *Milletlerin İhtiyarlığı ve Ölümü,* trc. Dr. Kilisli Rifat, yay. haz. Mustafa Kirenci (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2024).

Amari'nin hayatını, ilmi faaliyetlerini, şarkiyatçılığını ve İslam araştırmaları üzerine yaptığı çalışmaları belli bir tasnife tâbi tutup, içeriklerini ana hatlarıyla ortaya koyduk. Bu çalışmamızın, akademik dikkatleri İtalya'daki şarkiyatçılara yöneltmesini, her birine dair müstakil araştırmaların başlamasına vesile olmasını, Sicilya İslam düşüncesi üzerine yapılacak çalışmalara dair ilgi ve yoğunluğu arttırmasını, böylece İslam düşüncesi alanına yeni çalışma sahaları açmasını temenni ediyoruz.

**1. Michele Amari'nin Hayatı ve İlmi Faaliyetleri**

Michele Benedetto Gaetana Amari, 7 Temmuz 1806'da Sicilya'nın Palermo kentinde dünyaya geldi. Bu yıllar İtalya'nın Napolyon savaşlarıyla sarsıldığı ve 19. yüzyılın ortalarında görülen birçok politik ve kültürel fikrin ortaya çıkmaya başladığı bir dönemdi.[5] Bu fikirler arasında tek bir İtalyan topluluğuna ait olma duygusu ve herhangi bir yabancı hükümetten bağımsız siyasi bir birlik kurma anlayışı da vardı. Bu tür düşünceler doğal olarak Sicilya'da da kendisini hissettiriyordu. 1806'da Napolyon'un birliklerinin Napoli'yi ele geçirmesinin ardından Bourbon Kralı IV. Ferdinando (öl. 1825) İngilizlerin koruması altında Palermo'ya sığındı. 1815 yılından itibaren Napolyon savaşlarının sona ermesinden ve IV. Ferdinando ile Bourbon monarşisinin yeniden kurulmasından sonra Sicilya uzun bir siyasi, sosyal ve ekonomik çalkantı dönemine girdi. Bu dönemde merkezi hükümet zayıf olup farklı türden özerklik arzuları içerisinde birçok muhalif grup vardı ve bu gruplar genellikle kendi iç çatışmalarını da yaşamaktaydı. Bu sebeple 1820'de Napoli'de patlak veren ayaklanmalardan etkilenerek Palermo'daki işçiler Santa Rosalia kutlamaları sırasında halk ayaklanması düzenledi. İşçiler, genel valiyi görevden uzaklaştırıp bir dizi talepte bulundu. Ayaklanmalar Sicilya'nın diğer bölgelerine de yayıldı ancak hızla bastırıldı.[6]

Amari, Palermo'daki başarısızlıkla sonuçlanan bu ayaklanmaya orta halli bir avukat olan dedesinin evine döndüğü sırada henüz on dört yaşındayken tanık oldu. Sicilya'daki bu siyasi karışıklıklar artmaya devam etti ve Amari'nin ailesi bu olayların içine çekildi. Palermo bankasında çalışan mütevazi bir kâtip olan babası 1822'de Carbonarist[7] Salvatore Meccio'nun Napoli ve Avusturya işgaline karşı düzenlediği komplodaki rolü nedeniyle tutuklandı. Amari'nin ifadesine göre babası aynı yıl idam cezasına çarptırıldı, on iki yıl hapsedildi ve uzun süre kazancını sağlayamadı. O sırada kendisi de bir kâtip olan Amari, ailesini geçindirmek zorunda kaldı ve bu süreçte Sicilya'nın bağımsızlığına olan inancı giderek güçlendi. Onun bu durumu, dönemin yönetiminin dikkatini çekmeye

---

[5] Döneme dair ayrıntılı bilgiler için bk. Christopher Duggan, *İtalya'nın Kısa Tarihi,* çev. Tuna Erkmen (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2020), 105-110. İtalya siyasi tarihi hakkında daha geniş bilgi için bk. Ahmet Kavas, "İtalya-Tarih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/ 447.

[6] Alessandro Vanoli, "Michele Amari", *Christian Muslim Relations A Bibliographical History,* ed. by David Thomas-John Chesworth (Leiden-Boston: Brill, 2024), 21/685; Muhammed Munis Avda, "Michele Amari (1806-1889)", *Mecelletu Buhusi'ş-Şarki'l-Evsat* 55 (Cüz'u'l-Evvel) (Mayıs 2020), 5. Avrupa'da dönemin siyasi ve ideolojik durumu hakkında bk. Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)* (İstanbul: Alkım Yayınları, 2007), 107-109, 111, 131; Şerafettin Turan, "İtalya-İslam Dünyasıyla İlişkileri ve Sömürgecilik Faaliyetleri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/ 449-450. 1830 olayları hakkında bk. Duggan, *İtalya'nın Kısa Tarihi,* 110-128.

[7] Carbonari, 19. yüzyılın başlarında İtalya'da liberal ve vatansever fikirleri savunan gizli bir topluluğun üyelerine verilen isimdir. Bk. "Risorgimento", *Encyclopedia Britanica* (Erişim 18 Ağustos 2025).

başladı. 1837'de Sicilya'nın Bourbon hükümeti, kışkırtıcı faaliyetlerde bulunduğundan şüphelendikleri kişileri izole etmek ve etkisiz hale getirmek için yeni bir yasa çıkardı. Fikirlerinden dolayı hedef alınan ve o sırada otuz bir yaşında olan Amari bu yasa kapsamında Napoli'deki Bourbon hükümet merkezine gönderildi.[8] Amari, yaşadığı bu ilk sürgünü "neredeyse aklımı ve duyularımı kaybedeceğim kadar acımasız bir işkence" olarak tanımlamaktadır.[9] O, bu durumu 1838'de yazdığı bir mektupta da dile getirmektedir. Bu mektupta Amari, ülkesine duyduğu sevgiden dolayı sürgünde olduğunu, bu sürgünün çok ağır geldiğini ve kendisini Palermo'dan, anne ve babasından, kardeşlerinden, dostlarından ve değer verdiği her şeyden kopardığını ifade etmektedir.[10]

Kendi ifadesine göre bir buçuk yıl Napoli'de yaşayan Amari burada Adalet Bakanlığında kâtip olarak çalıştı.[11] Bu süre içerisinde Napoli'deki kraliyet arşivlerinden yararlanarak 1282'de Sicilya'da işgalci Angevin hükümetine karşı gerçekleşen ayaklanmayı anlattığı *La Guerra del Vespro Siciliano*[12] *(Sicilya Akşam Duaları)* adlı eserini yazdı. Tarihi belgeleri dikkatli ve hassas bir şekilde okumasına dayandırdığı bu eserinde Amari, eserin konusunu oluşturan ayaklanmacıların tutumunu, baskıcı bir yabancı rejime karşı bir halk direnişi olarak yorumladı. Bu eserin dördüncü baskısının girişinde Amari, sözkonusu kitabını "sansürcüler tarafından durdurulmadan devrim çağrısı yapma"[13] girişimi olarak nitelendirdi. Napolili sansürcüler bu metni ele geçiremedi. Amari bu durumu metinden bir virgül bile çıkarmayan sansürör Rossi'ye borçlu olduğunu ifade etti ve sonucun beklentilerinin çok üstünde olduğunu söyledi. Nitekim eser, Amari'nin Napoli'den Palermo'ya dönmesinin ardından 1842'de yayımlandı ve Sicilya halkı üzerinde oldukça etkili oldu.[14] Eser ilk olarak *Un Periodo Delle Storie Siciliane del Secolo XIII (13. Yüzyıl Sicilya Tarihinin Bir Dönemi)* adını taşımaktaydı. Bu eser 1843 yılında Paris'te yayımlanan ikinci baskısında ise *La Guerra del Vespro Siciliano* adıyla tanındı ve Amari'ye hem şöhret kazandırdı hem de içerisinde öne sürdüğü özerklik ve bağımsızlık fikirleri nedeniyle bazı sorunlar getirdi. Bu tarihi çalışmasını hükümet bakanlarıyla tartışmak üzere tekrar

---

[8] Alessandro D'ancona, *Carteggio Di Michele Amari* (Torino: Roux Frassati e c Editori, 1896), 1/128-129; Vanoli, "Michele Amari", 21/685; Karla Mallette, "Orientalism and The Nineteenth Century Nationalist: Michele Amari, Ernest Renan and 1848", *The Romanic Review* 96/2 (March 2005), 235, 244; Duggan, *İtalya'nın Kısa Tarihi,* 23.

[9] Michele Amari'nin günlüklerinden alınan bu cümleye Karla Mallette'den naklen ulaşılmıştır. Bk. Mallette, "Orientalism and The Nineteenth Century Nationalist: Michele Amari, Ernest Renan and 1848", 235.

[10] D'ancona, *Carteggio Di Michele Amari,* 1/28-30.

[11] Amari, 1839'da Napoli'den yazdığı bir mektubunda Bakanlıkta yoğun bir posta günü yaşadığını ifade etmektedir. O, bu mektupta Sicilya'nın siyasi ve ekonomik durumuna da değinerek yöneticilerin son üç dört ay içerisinde yasaları değiştirmediklerinden, halkın da buna sabırla katlandığından ve giderek artan bir yoksulluğun olduğundan söz etmektedir. Bk. D'ancona, *Carteggio Di Michele Amari,* 1/34-36.

[12] Eserin künyesi şu şekildedir: Michele Amari, *La Guerra del Vespro Siciliano Un Periodo Delle İstorie Siciliane del Secolo XIII* (Parigi: Baudry Libreria Europea, 1843).

[13] Michele Amari'nin *La Guerra del Vespro Siciliano* adlı eserinden alınan bu cümleye Karla Mallette'den naklen ulaşılmıştır. Bk. Mallette, "Orientalism and The Nineteenth Century Nationalist: Michele Amari, Ernest Renan and 1848", 235.

[14] D'ancona, *Carteggio Di Michele Amari,* 1/44-46, 113; Vanoli, "Michele Amari", 21/685; Mallette, "Orientalism and The Nineteenth Century Nationalist: Michele Amari, Ernest Renan and 1848", 235, 244; Duggan, *İtalya'nın Kısa Tarihi,* 23. Amari'nin 10 Kasım 1839'da Palermo'dan yazdığı mektuptan onun bu tarihte yeniden Sicilya'da bulunduğu anlaşılmaktadır. Bk. D'ancona, *Carteggio Di Michele Amari,* 1/36-38.

Napoli'ye davet edilen Amari, Napoli'ye gitmek yerine Sicilya'dan kaçmayı tercih etti. Palermo'nun dışındaki bir tahıl ambarında saklanarak geçirdiği umutsuz günlerin ardından Kasım 1842'de Palermo'dan ayrılarak Paris'e doğru yola çıktı.[15] Amari kötü geçen bir yolculuğun ardından 1 Aralık'ta Toulun'a geldi. Onun 19 Ocak 1843'te yazdığı bir mektubunda bu tarihte Paris'te olduğu anlaşılmaktadır.[16]

Amari'nin Paris'te geçirdiği yıllar onun fikir dünyasında da birtakım değişimlere neden oldu ve bir anlamda ilmi kişiliğini de belirledi. O, bu dönemde Sicilya'nın tarihi süreçte geri kalmış bir adadan ibaret olmadığını, pek çok uygarlığa kaynak olmuş değerli bir bölge olduğunu fark etti ve araştırmalarını bu yöne kanalize etti. Dahası o, Sicilya'nın Antik çağdan ziyade İslam hâkimiyeti altındaki dönemini araştırmak gerektiğine inandı. Amari'ye göre eğer İtalya günümüz Avrupa uygarlığının kaynağı olduysa ilk kıvılcımlar kesinlikle Sicilya ve İspanya'daki Müslüman egemenliğinden çıktı. Hatta belki de II. Frederick'in (öl. 1250) o meşhur dönemi Müslümanların bir ürünüydü.[17] Amari'nin düşüncelerindeki bu değişimin Paris'te edindiği ilim muhitinden kaynaklandığı ifade edilmektedir. Bununla birlikte bazı araştırmacılar Amari'nin daha Paris'e gitmeden önce Sicilya'nın Müslüman tarihine ilgisini açıklamaya başladığını söylemektedirler. Onun 1842 tarihli bir mektubunda ortaçağ Sicilya tarihi, Bizans, Sarazen vb. dönemlerin neredeyse efsanevi kaldığını, Arapçayı denemeyi ve mümkün olduğunca ilerletmeyi istediğini ifade etmesi bu düşünceyi destekler niteliktedir.[18] Amari, Müslümanların İtalyan kültürüne olan katkısını ortaya çıkarmayı ve Müslüman bir devlet olarak Sicilya'nın gizli tarihini kurtarmayı istemekteydi. Hatta bir arkadaşına şöyle yazdığı nakledilir: "Ortaçağ'da İtalyan medeniyetinin büyük bir kısmını Arap unsuru oluşturuyordu."[19] Sicilya'nın Müslüman tarihi aslında onun için Sicilya'daki Norman krallığının az bilinen tarihine bir giriş niteliğindeydi. Onun bu konudaki şu sözleri önemlidir: "Norman zamanlarının sivil idaresi, Müslüman dönemi boyunca ülkenin koşulları hakkındaki mutlak bilgisizlik nedeniyle yeterince anlaşılmamıştı."[20] Dolayısıyla Amari'nin geçirdiği fikirsel gelişimin ve Sicilya'daki Müslüman hâkimiyeti dönemine ilgisinin temelinde Sicilya'nın Normanlar dönemine gösterdiği ilgi yatmaktaydı. Bu dönemin bilinebilmesi için arka plandaki İslam döneminin incelenmesi gerekiyordu.[21]

---

15 Vanoli, "Michele Amari", 21/686; Mallette, "Orientalism and The Nineteenth Century Nationalist: Michele Amari, Ernest Renan and 1848", 235; Avda, "Michele Amari (1806-1889)", 5.

16 D'ancona, *Carteggio Di Michele Amari,* 1/63, 81.

17 D'ancona, *Carteggio Di Michele Amari,* 1/128-129, 145; Mallette, "Orientalism and The Nineteenth Century Nationalist: Michele Amari, Ernest Renan and 1848", 236, 242; Roberto Dainotto, "The Other Europe of Michele Amari: Orientalism from the South", *Nineteenth-Century Contexts* 26/4 (December 2004), 331-332; Şakiroğlu, "Michele Amari", 2/559-560.

18 D'ancona, *Carteggio Di Michele Amari,* 1/51-54, 123-124; Mallette, "Orientalism and The Nineteenth Century Nationalist: Michele Amari, Ernest Renan and 1848", 236, 242; Dainotto, "The Other Europe of Michele Amari: Orientalism from the South", 331-332.

19 D'ancona, *Carteggio Di Michele Amari,* 1/145; Mallette, "Orientalism and The Nineteenth Century Nationalist: Michele Amari, Ernest Renan and 1848", 235.

20 Michele Amari'nin günlüklerinden alınan bu cümleye Karla Mallette'den naklen ulaşılmıştır. Bk. Mallette, "Orientalism and The Nineteenth Century Nationalist: Michele Amari, Ernest Renan and 1848", 235.

21 Mallette, "Orientalism and The Nineteenth Century Nationalist: Michele Amari, Ernest Renan and 1848", 236, 242; Dainotto, "The Other Europe of Michele Amari: Orientalism from the South", 331-332. Sicilya'daki

İşte Amari, bu sebeple Paris'e vardığında gazetecilikle beraber hayatı boyunca sürdüreceği bir proje olan Sicilya'nın İslam hâkimiyeti altındaki tarihine ilişkin bir çalışma yapmaya başladı. Daha sonra *Storia dei Musulmani di Sicilia (Sicilya Müslümanlarının Tarihi)* adında yayımlanacak olan bu eser için gerekli kaynakları araştırmaya ve Arapça öğrenmeye koyuldu. Bu sırada otuz altı yaşındaydı. Paris'te Jules Michelet ve Ernest Renan'ın derslerine katıldı ve Bibliotheque Nationale'de Arapça elyazmalarını inceleme ve kataloglama işini buldu. Ayrıca, büyük Fransız oryantalist Antoine Isaac Silvestre de Sacy'nin (öl. 1838) bir öğrencisi olan Joseph Toussaint Reinaud'dan Arapça dersleri aldı. Sacy, Fransa'da İslam dillerinin incelenmesini kurumsallaştıran, bir Arapça gramer kitabının yanı sıra sonraki nesil oryantalistlere öğretici metinler olarak hizmet eden üç ciltlik *Chrestomathie Arabe*'yi *(Arapça Okuma Parçaları)* hazırladı. Sacy, Arapçanın yanı sıra İbranice, Farsça, Süryanice ve Keldani dillerinde de uzmandı. Bu nedenle Fransa ve Almanya'nın dört bir yanından öğrenciler kendisinden ders almak için Paris'e geliyordu. Onun özellikle Arapça alanındaki uzmanlığı nedeniyle Fransa Dışişleri Bakanlığı, Cezayir kampanyasını desteklemede ondan yardım istedi. 1838'de Sacy'nin ölümü üzerine Reinaud onun yerine Ecole des Langues Orientales Vivantes'e Arapça okutmanı olarak atandı. Paris'te Reinaud'un yanında çalışan Amari, kendisini Avrupa'nın en dinamik oryantalist ortamında buldu. Arapça öğrenimine başladıktan sonraki iki yıl içinde Müslüman seyyahlar İbn Havkal ve İbn Cübeyr'in Sicilya seyahatlerine dair izlenimlerini yayımladı.[22] Etienne Marc Quatremere ve Baron William de Slane gibi tanınmış diğer bilim insanlarının dostluğunu kısa sürede kazandı. Ayrıca Bizans kaynaklarına erişebilmek için Carl-Benedict Hase'nin rehberliğinde Yunanca çalıştı. Bu dönemde ünlü eseri *Storia dei Musulmani di Sicilia*'yı yazmaya başladı. Amari'nin bu yıllarda yolunun kesiştiği diğer isimler Des Vergers, William de Slane, Reinhart Dozy, Ferdinand Wüstenfeld, Heinrich Fleischer, Theodor Nöldeke, August Müller, William Wright, Gustav Weil ve Pascual de Gayangos'du.[23]

İslam etkisini gösteren eserler konusunda bk. Massimo Frasca, "Muslims in Sicily", *Alesta* 12 (Winter 2022), 80-92. Bazı araştırmacılar Oryantalizm'in güney Avrupa'da her dönemde rağbet gören bir tarz olduğunu ifade etmekte ve bu konudaki düşüncelerini Aristoteles'in *Politika* adlı eserinin yedinci bölümündeki klimatoloji teorisine dayandırmaktadırlar. Buna göre soğuk bölgelerdeki uluslar özellikle Avrupa'da cesaretle doludurlar. Bu yüzden nispeten özgür kalmaya devam ederler. Buna karşılık Asya'dakiler cesaretten yoksun olup bu yüzden yönetilmeye ve köleleştirilmeye devam ederler. Bununla birlikte güney Avrupa halkları doğuya özgü olan boyunduruk altında bulunma ve köleleşme tutumlarına da sahip olmaktadırlar. Bu nedenle bu halkların özgürleşme eğilimleri de bulunmamaktadır. Onlara göre Michele Amari'nin oryantalizmini ve Sicilya'daki İslam dönemine ilgisini bu sebepler çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Amari'nin oryantalizmi konusunda daha fazla bilgi için bk. Dainotto, "The Other Europe of Michele Amari: Orientalism from the South", 329-331, 334.

[22] Amari, 1844 tarihli bir mektubunda İbn Havkal'ın seyahatnamesindeki Palermo ile ilgili düşüncelerinden ve İbn Cübeyr'in seyahatnamesinden söz etmektedir. Bu konuda bk. D'ancona, *Carteggio Di Michele Amari,* 1/137-139, 144-146. Bu seyyahların Sicilya İslam toplumu ve kültürüne dair izlenimleri konusunda bk. Birgül Bozkurt, "Ortaçağ Müslüman Seyyahlarına Göre Sicilya'da Entelektüel Ortam", *İslami Araştırmalar* 34/3 (Aralık 2023), 831-849.

[23] D'ancona, *Carteggio Di Michele Amari,* 1/81, 110; Vanoli, "Michele Amari", 21/686-688; Mallette, "Orientalism and The Nineteenth Century Nationalist: Michele Amari, Ernest Renan and 1848", 236; Şakiroğlu, "Michele Amari", 2/559-560.

Amari 1847-1848 yıllarında Sicilya'da başlayan ayaklanma olaylarıyla birlikte bilimsel çalışmasına ara verdi ve Sicilya'ya döndü.[24] Kısa bir süre sonra Sicilya'daki devrimci hükümette Maliye Bakanı olarak atandı. Ağustos 1848'de Sicilya'nın bağımsızlık davasına ilişkin farkındalığı artırmak ve mali destek sağlamak amacıyla Paris ve Londra'ya gitti. Ancak Amari'nin yokluğunda yeni hükümetin hızı ve etkisi azalmaya başladı. Messina, Eylül 1848'de Bourbonlar'ın eline geçti ve Nisan 1849'da karşıt güçlerin kuvvetlendiği haberleriyle birlikte Amari, Sicilya'ya döndü. Bourbonlar Katanya'da Sicilya ordusunu yendi ve başkente ilerleme niyetlerinin olduğu haberleri Palermo'ya ulaştı. Sicilyalı liderler direnişin maliyetinin çok büyük olacağını düşündü ve çoğu Sicilya'yı terk etme kararı aldı. Amari de 24 Nisan 1849'da Palermo'dan ayrılarak yeniden Paris'e döndü. Günler sonra mücadeleden vazgeçme kararına ve devrimin önde gelenlerinin kaçışına rağmen Palermo halkı Bourbonlar'a karşı silahlandı ve onları yenilgiye uğrattı. Amari, Paris'e döndükten sonra Palermo'dan gelen bu haberleri duyduğunda hissettiği acı ve pişmanlığı şu sözleriyle dile getirdi: "Demek ki Palermo'da her şey bitmemişti! Demek ki biz, aldanma ve acelecilik yüzünden firarileriz! Kendi ellerimizle başlattığımız davanın firarileri! Her ne kadar vicdanım bir an bile bencillikle ya da korkuyla beni suçlamasa da bu firari sözü bana bir müminin kulaklarında çınlayan kıyamet borusu gibi geliyor."[25]

Amari Paris'e döndükten sonra neredeyse iki yıl önce yarıda bıraktığı bir proje olan *Storia dei Musulmani di Sicilia*'yı tamamladı. Eserin yayımlanma süreci ve Amari'nin bu konuda yaşadığı zorluklar dikkat çekicidir. Nitekim o, Mart 1849'da yani Palermo'dan ayrılmadan önce yazının yayınlanmasına karşı bir avans aldığı editörüne uzun gecikmenin nedenlerini açıklayan bir mektup yazdı. Bu mektup, bazı araştırmacılara göre yazar ile editör yazışmaları tarihinde önemli bir eser niteliğindedir. Amari, eserin ilerleyişi hakkında şu sözleri söylemektedir: "Size *Tarih*'in (*Storia* eserini kastediyor) büyük bir kısmının tamamlanmış kabataslağının ve topladığım düzenlenmemiş Arapça materyallerin, yalnızca yükümlülüklerimi yerine getirmemem durumunda yani bir Napoli, Avusturya ya da Rus kurşunu beni öbür dünyaya gönderirse bana verdiğiniz parayı garanti edeceğini söylüyorum. Bu kurşundan kaçınmak için hiçbir şey yapmayacağımı size açıkça söyledim."[26] Ardından Amari editörüne, taslağın Palermo'da olduğunu söyledi ve ölümü halinde onu bulmasına yardımcı olacak talimatlar vererek şu sözleri de ekledi: "...Geriye bir gün bombalar ve Congreve roketleri yağmuru altına girebilecek bir şehirde hiç de zor olmayan bir yangın tehlikesi kalıyor..."[27] Fakat kaderin cilvesi, Amari'nin Nisan 1849'da Palermo'dan ayrılmak için bindiği gemi kaza yaptı, Amari bu kazadan kurtuldu ve Temmuz ayında Paris'ten editörüne yazdığı mektupta, felaket sırasında eserin müsveddesini

[24] Amari'nin 1848 Sicilya devrimini anlattığı eseri hakkında bk. Michele Amari, *La Rivoluzione Siciliana del 1848 in Alcune Lettere İnedite di Michele Amari,* (a cura di) Alberto La Pegna (Napoli,1937). Bk. Universita Degli Studi Di Palermo Biblioteche (UNIPA), *Portale delle Biblioteche* (Erişim 25 Haziran 2025).

[25] D'ancona, *Carteggio Di Michele Amari,* 1/571; Mallette, "Orientalism and The Nineteenth Century Nationalist: Michele Amari, Ernest Renan and 1848", 236. Mallette'nin makalesinde İngilizce olarak bazı eksikliklerle aktarılan bu ifade, Amari'nin *Carteggio*'sundan eksikleri giderilerek tarafımızca nakledilmiştir.

[26] D'ancona, *Carteggio Di Michele Amari,* 1/548; Mallette, "Orientalism and The Nineteenth Century Nationalist: Michele Amari, Ernest Renan and 1848", 237.

[27] D'ancona, *Carteggio Di Michele Amari,* 1/548; Mallette, "Orientalism and The Nineteenth Century Nationalist: Michele Amari, Ernest Renan and 1848", 237.

kolunun altında çıkardığını, bu müsveddeleri kurtarmanın kendisi için önemli olan tek şey olduğunu ve şimdi bir kez daha onun üzerinde çalışmaya başladığını yazdı. Nihayetinde eserin ilk cildi 1854 yılında yayımlandı.[28]

Paris'e geldikten sonraki on yıl boyunca Amari başarılı bir Arapça uzmanı, seçkin bir oryantalist ve Müslüman Sicilya konusunda dünyanın önde gelen isimlerinden biri olarak ün kazandı. 1857 yılında Kur'an üzerine araştırmalarını yoğunlaştırarak bir bibliyografya çalışması girişiminde bulundu.[29] Hollandalı oryantalist Reinhard Dozy ile birlikte yaptığı çalışmalar neticesinde, Dozy'nin İspanya'daki İslam kültürünün gün yüzüne çıkarılmasına katkı vermesini, ilaveten aynı tarihlerde Müslümanların Akdeniz'de sergiledikleri kayda değer rolün önemli oranda gözden geçirilmesini sağladı. Amari aynı zamanda siyasi fikirleri açısından da köklü bir değişim yaşadı. Nitekim yaşamının ilk dönemlerinde Sicilya'nın özerkliği ve bağımsızlığını savunan Amari, Sicilya'nın birleşik bir İtalya'ya katılmasını güçlü bir şekilde desteklemeye başladı. O, monarşilere karşı direnmek için birleşmenin, sadece Sicilya için değil tüm Avrupa devletleri için gerekli olduğunu savunuyordu. Amari'nin bu dönüşümünde Paris'te yaşadığı yıllarda Giuseppe Mazzini'nin[30] (öl. 1872) fikirleriyle tanışmasının ve Sicilya'daki 1848 olaylarının etkisi oldu. Bu süreçte o, Sicilya ve güneyin özgün katkılarına da büyük önem verdi.[31]

Amari bu düşünceleriyle 1860 yılında kalıcı olarak İtalya'ya döndü ve hayatının geri kalan kısmında İtalya'nın birleşmesi için çalıştı. Pisa Üniversitesinde Arap tarihi ve Arap dili dersleri vermeye başladı. 1860 yılında Giuseppe Garibaldi'nin hükümetinde Eğitim ve Bayındırlık Bakanı, ardından geçici olarak Dışişleri Bakanlığı görevi yaptı. 1861'de ilk olarak kurulan İtalya Krallığı senatosuna üye olarak atandı. 1862-1864 yılları arasında Farini ve Minghetti hükümetleri döneminde tekrar Eğitim Bakanı olarak görev yaptı ve ülkede ilk eğitim-öğretim reformlarının hayata geçirilmesini sağladı. 1864 yılında Floransa'da Arapça öğretimine geri döndü ve Arapça kaynaklara yoğunlaşarak bunların Sicilya ve İtalya hakkında içerdikleri bilgileri toplayıp doğduğu yer olan Sicilya'ya dair büyük bir eser yazdı; çok değerli vesika ve kaynakların analizlerini içeren yayımlar yaptı. Bunlara ilaveten İtalyan arşivlerinde yer alan Arap ülkelerinden gelmiş belgeleri inceleyip yayımladı.[32] 1872 yılında *Storia dei Musulmani di Sicilia*'nın üçüncü ve son cildinin son bölümünü yayımladı. Eserin ilk baskısında birtakım düzeltmeler yaptı. İkinci baskı onun ölümünden sonra 1933-38'de yayımlandı. 1873 yılına kadar Istituto di Studi

---

[28] D'ancona, *Carteggio Di Michele Amari,* 1/581; Mallette, "Orientalism and The Nineteenth Century Nationalist: Michele Amari, Ernest Renan and 1848", 237.

[29] Bu eser hakkında yapılmış bir çalışmaya bk. Hartwig Derenbourg, "Bibliographie Primitive Du Coran par Michele Amari", (Enrico Besta vd.), *Centenario Della Nascita di Michele Amari* (Palermo: Stabilimento Tipografico Virzi, 1910), 1/1-22.

[30] 19. yüzyılın ortalarında İtalyan milliyetçiliğinin önde gelen isimlerinden biridir. Bk. Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914),* 132.

[31] Mallette, "Orientalism and The Nineteenth Century Nationalist: Michele Amari, Ernest Renan and 1848", 237-238; Vanoli, "Michele Amari", 21/686; Şakiroğlu, "Michele Amari", 2/559-560. İtalyan birliğinin sağlanması konusunda ayrıca bk. Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914),* 140-144, 297; Duggan, *İtalya'nın Kısa Tarihi,* 129-152. Amari, yaşadığı dönemde İngiltere, Fransa ve İtalya'nın ihtiyarlık dönemi içerisinde olduğunu, bu devletlerin yeniden gençliğe ermeye çalıştıklarını ifade etmektedir. O, söz konusu devletlerin bu şekilde uzun bir müddet yaşamalarına şüpheyle bakmaktadır. Bk. Amari, *Milletlerin İhtiyarlığı ve Ölümü*, 34-35.

[32] Bu eserlerden birinin künyesi şu şekildedir: Michele Amari, *I Diplomi Arabi del R. Archivio Fiorentino Testo Originale Con La Traduzione Letterale e Illustrazioni* (Firenze: Dalla Tipografi adi Felice Le Monnier, 1863).

Superiori'de profesörlük yaptı. 1873'ten itibaren Accademia dei Lincei[33] üyesi olan Amari, 16 Temmuz 1889'da Floransa'da hayatını kaybetti. Amari'nin eserleri henüz kendisi hayatta iken takdir edildi ve başlattığı araştırmalar daha sonra Roma ve Palermo'da İslam dünyasına dair yapılan çalışmalarla başka bir boyut kazandı. Eserleri oldukça az sayıdaki İtalyan ilim adamı için yapılan bir uygulamayla "milli neşir (edizione nazionale)" düzeyinde ele alındı ve doğumunun 100. yıldönümünde bir armağan çıkarıldı.[34] Amari'nin ölümünün 100. yılı münasebetiyle de çeşitli toplantılar yapıldı, eserlerinden bir kısmı yeniden derlenip yayımlandı.[35]

Amari'nin Palermo'da 1805'te kurulan ve bir İslam araştırmaları merkezi olan Reale Accademia Degli Studi'ye önemli katkıları oldu. Bu akademideki araştırmacıların önde gelenleri Salvatore Cusa, Bartolomeo Lagumina, Carlo Alfonso Nallino ve Ignazio di Matteo'dur. Amari her ne kadar burada ders vermese de Arapçayı zorunlu hale getirdi. Societa Siciliana per la Storia Patria isimli bir tarih araştırmaları merkezi kurulmasını sağladı. Sonrasında 1975 yılında Palermo'da Gian Giacomo Adria Lisesine Arapça dersleri konuldu. Amari'nin ardından Umberto Rizzitano, Arapçanın dil, edebiyat, tarih ve kültürü üzerine çalışmaların ivme kazanmasını hızlandırdı. 1959 yılında Palermo Üniversitesinde akademik kariyerine başlayan Rizzitano, Müslümanların 827 tarihinde ilk kez fetih amacıyla geldikleri Mazara del Vallo'da Istituto di Studi Arabo-Islamici Michele Amari adında bir araştırma merkezi kurulmasına öncülük etti ve burayı yaptığı bilimsel çalışmalarla destekledi. Enstitünün yayımladığı ilk çalışma 1991 yılında Umberto Rizzitano için hazırlanan *Studi Arabo-Islamici in Memoria di Umberto Rizzitano*[36] *(Umberto Rizzitano'nun Anısına Arap-İslam Araştırmaları)* adlı hatıra kitaptır. Mazara del Vallo'da aynı zamanda Sicilyalı fakih Mazerî (öl. 1141) adına bir araştırma merkezi de kuruldu.[37]

---

[33] Accademia Nazionalei dei Lincei 1603 yılında Roma'da kurulmuş olup çeşitli bilim dallarında araştırma, inceleme ve yayınlar yapan Avrupa'nın en eski bilimsel kuruluşlarındandır. Accademia, oryantalizmle ilgili yayınlar ve bilimsel toplantılar da yapmaktadır. Bünyesinde Enrico Cerulli, Giorgio Levi Della Vida, Alessandro Bausani ve Francesco Gabrieli gibi oryantalistler görev yapmıştır. Accademia'ya Amari'nin kütüphanesinin bir kısmı ve Leone Caetani'nin kitap ve notları vakfedilmiştir. 1990 yılı verilerine göre burada 26.000 basılı, 691 yazma eser bulunduğu belirtilmektedir. Bk. Şakiroğlu, "İtalya-İtalya'da İslam Araştırmaları", 23/453.

[34] Bu eserin ismi ve künyesi şu şekildedir: Romualdo Giuffrida (Premessa di), *Scritti Per il Centenario Della Nascita di Michele Amari* (Palermo: Societa Siciliana per la Storia Patria, 1990), 1-2. Bk. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), *Kütüphane Katalogu* (Erişim 20 Nisan 2024).

[35] Vanoli, "Michele Amari", 686; Mallette, "Orientalism and The Nineteenth Century Nationalist: Michele Amari, Ernest Renan and 1848", 238; Şakiroğlu, "Michele Amari", 2/560. Amari'nin hayatı konusunda ayrıca bk. Karla Mallette, "I Nostri Saracini: Writing the History of the Arabs of Sicily", *eScholarship California Italian Studies* 1/1 (2010), 6. Amari'nin kendi hayatı hakkında otobiyografik yazıları da bulunmaktadır. Bk. Michele Amari, *Diari e Appunti Autobiografici İnediti,* Editeur Scientifique Carmela Castiglione Trovato (Napoli: Ed. Scientifiche İtaliane, 1981). Bk. Universita Degli Studi Di Palermo Biblioteche (UNIPA), *Portale delle Biblioteche* (Erişim 25 Ocak 2026). Amari'nin bu eserine Floransa'daki Galileo Enstitüsü, Bologna ve Napoli'deki üniversite kütüphaneleri ile yaptığımız görüşmelerimize rağmen ulaşamadık.

[36] Eserin tam künyesi şu şekildedir: Gianni Di Stefano, *Studi Arabo-Islamici in Memoria di Umberto Rizzitano* (Mazara del Vallo: Istituto di Studi Arabo-Islamici Michele Amari, 1991). Bk. Universita Degli Studi Di Palermo Biblioteche (UNIPA), *Portale delle Biblioteche* (Erişim 18 Ağustos 2025).

[37] Şakiroğlu, "İtalya-İtalya'da İslam Araştırmaları", 23/453-454; Mahmut H. Şakiroğlu, "Sicilya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/139; Mahmut H. Şakiroğlu, "Umberto

## 2. Michele Amari'nin Şarkiyatçılığı Meselesi ve Sonrasındaki Şarkiyat Faaliyetleri

Amari'nin bir şarkiyatçı olup olmadığı meselesi vurgulanmaya değer bir konudur. Malum olduğu üzere Türkçede "oryantalizm" kavramının karşılığı olarak kullanılan "şarkiyat" kavramı en genel anlamıyla Doğu'da yaşamış ya da yaşayan farklı kültürler hakkında Batılı çevrelerde sürdürülen çalışmalar olarak tanımlanmaktadır. Bazı araştırmacılar bu çalışmaların ağırlık noktasının İslam tarih ve coğrafyası olduğunu öne sürmektedirler. Daha sonraki dönemlerde Batı'nın kendine coğrafi anlamda uzak olan diğer kültür ve coğrafyaları ele aldığı çalışmalar da oryantalizm başlığı altında değerlendirilmeye başlanmıştır.[38] Bu araştırmalarda bulunan kişiler için oryantalist, şarkiyatçı ya da müsteşrik kelimeleri kullanılmaktadır. Kelimenin tarihçesine baktığımızda "Doğu araştırmalarında uzmanlaşmış kişi" anlamında oryantalist kavramı, İngilizcede ilk kez 1779'da Edward Pococke üzerine yazılmış bir makalede, Fransızcada ise 1799'da *Magasine Encyclopedique*'te görülmüştür. Oryantalizmin en kapsamlı tanımını yapan kişinin Edward William Said (öl. 2003) olduğu ifade edilmektedir. Said'in 1978'de yayımlanan ünlü eseri *Orientalism*'de belirttiğine göre, alanı ister antropoloji, ister sosyoloji, isterse de tarihçi veya dilbilimci olsun, özel ya da genel olarak Doğu'yu araştıran, yazan ve öğreten kişiler şarkiyatçıdır ve yaptıkları şey de şarkiyatçılıktır. Bunun yanı sıra "şarkiyat", "Şark" ile "Garp" arasındaki ontolojik ve epistomolojik ayrıma dayanan bir düşünce biçimidir. Said'e göre şarkiyatçılık ayrıca Şark hakkında tespitler yapmak, ona dair fikirleri ve yaklaşımları meşrulaştırmak, şarka dair hususları betimlemek, öğretmek; oraya yerleşip onu yönetmek suretiyle Şark'la uğraşan ortak bir kurumdur.[39]

Dolayısıyla oryantalizm ya da şarkiyatçılığın tanımlarına baktığımızda Amari'nin bir şarkiyatçı olup olmadığı meselesi, üzerine çalıştığı coğrafya ve bilimsel alan bağlamında farklı bir durum arz etmektedir. Hatta bu durum Endülüs üzerine çalışan İspanyol şarkiyatçılar için de geçerli olan bir husustur. Oryantalizm tanımlarındaki ortak nokta, coğrafi anlamda Doğu ve Doğu'daki kültürler ve düşünceler üzerine araştırmalar yapmaktır. Oysa Amari'nin coğrafi olarak araştırma sahası açık bir şekilde, doğduğu ve yaşadığı yer olan Sicilya'dır. Üstelik Amari 19. yüzyıldaki çağdaşlarının çoğunun aksine Doğu'ya hiçbir zaman seyahat etmemiş, adeta Doğu olarak Sicilya'yı görmüştür.[40] İşte bu

Rizzitano", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/151-152. Sicilya ve İtalya'nın farklı şehirlerinde yapılan şarkiyat çalışmaları konusunda ayrıca bk. Şakiroğlu, "İtalya-İtalya'da İslam Araştırmaları", 23/453-454.

38 Ali Dere, "Doğu ve Batı Karşılaşmasında Bir Süreç: Oryantalizm", *Oryantalizmi Yeniden Okumak Batı'da İslam Çalışmaları Sempozyumu* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003), 58-59; Yücel Bulut, "Oryantalizm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/428. Oryantalizmin tarihi konusunda bk. Zeynep İnan Aliyazıcıoğlu, "Oryantalizm ve Avrupa'da Müslüman Doğu'ya Dair Oryantalistik Çalışmaların Gelişimi", *Turkish Studies* 12/1 (2017), 133-156; Maxime Rodinson, "Oryantalizmin Doğuşu", çev. Ahmet Turan Yüksel, *Marife* 2/3 (Kış 2002), 171-188; Yücel Bulut, "Oryantalizmin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Marife* 2/3 (Kış 2002), 13-38.

39 Aliyazıcıoğlu, "Oryantalizm ve Avrupa'da Müslüman Doğu'ya Dair Oryantalistik Çalışmaların Gelişimi", 140; Yücel Bulut, "Oryantalizm", 33/428; Yücel Bulut, "Edward William Said", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/546-548.

40 Mallette, "Orientalism and The Nineteenth Century Nationalist: Michele Amari, Ernest Renan and 1848", 245.

durum onun şarkiyatçı olarak değerlendirilmesi noktasında akla bazı soru işaretleri getirmektedir. Amari, genel manada Sicilya ve İtalya kültür, düşünce ve tarihi üzerine araştırmalar ve yayınlar yaptığı gibi Paris'te geçirdiği yıllarda oryantalist bir çevrede bulunup ilgisini Sicilya üzerine yoğunlaştırmış ve Sicilya'nın özellikle İslam hâkimiyeti döneminden söz eden Arapça kaynaklarını yoğun bir şekilde incelemiştir. Bu durum onun bilimsel çalışma sahasını İslam kültür, düşünce ve tarihi olarak da göstermektedir. Diğer yandan İslam medeniyetini bir bütün olarak düşündüğümüzde onun çalışma sahasının hem coğrafi hem de bilimsel olarak Batı yakası olduğu görülmektedir ki Endülüs ve Sicilya bölgesi İslam medeniyetinin Batı/Mağrib tarafını oluşturmaktadır. Dolayısıyla Amari'nin çalışmalarının büyük bir kısmı Sicilya'daki İslam tarihini, kültürünü ve etkilerini ortaya koyan, bu nedenle de İslam medeniyetinin Batı tarafını aydınlatan eserlerdir. Bu açıklamalar ışığında baktığımızda Amari'nin her ne kadar coğrafi bir saha olarak Batı'yı çalışması söz konusu olsa da bilimsel açıdan ise İslam kültür, bilim ve tarihini araştırmış olması hasebiyle çalışma sahası Doğu kültür ve medeniyetidir. İşte bu nedenlerle Amari'nin ve onun durumunda olan diğer araştırmacıların bir "şarkiyatçı" olarak değerlendirilmesi daha makul gözükmektedir.

Amari'nin nasıl bir şarkiyatçı olduğu, İslam dünyasının Sicilya'daki etkileri, katkıları ve bunları ele alma yöntemi ile Doğu dünyasına bakışı bu çalışmanın sınırlarını aşacak düzeyde olup özel bir çalışmayı gerektirmektedir. Ancak ilmi faaliyetleri kısmında da değinildiği ve eserleri kısmında da görüleceği üzere onun şarkiyatçı faaliyetlerine dair genel bir izlenim bu çalışmada görülebilecektir.

Amari'nin ardından Sicilya'daki İslam dönemi hakkındaki çalışmaları ona benzer şekilde bazı şarkiyatçılar devam ettirdi. Onun en yakın öğrencilerinden olan Celestino Schiaparelli, yirmi üç yaşındayken çalıştığı Torino'da üniversitenin Arapça derslerine devam edip bu dili öğrendi. 1865'te Floransa'ya tayin oldu. Burada Amari'nin derslerine girdi ve 1870'te asistanı oldu. Schiaparelli, tıpkı hocası Amari gibi, Floransa'daki kütüphane ve arşivlerde bulunan Doğu'yla ilgili kitap ve belgeler üzerinde çalıştı. İlk önce, hocasının 1859'da Floransa'daki Riccardiana Kütüphanesinde bulduğu bir sözlüğü, *Vocabulista in Arabico (Arapça Sözlük)* başlığıyla neşretti. Eserin önsözünden önce Amari tarafından kaleme alınmış ve dönemin Eğitim Bakanı Cesare Correnti'ye ithafen yazılmış bir bölüm bulunmaktadır.[41] Bu sözlük Schiaparelli'nin kendi eseri olmamakla birlikte literatüre onun adıyla girdi. Aslı 13. yüzyıla dayanan bu sözlüğün İspanya'da Ramon Marti (öl. 1285)[42] tarafından yazıldığı sanılmaktadır. Schiaparelli'nin neşrettiği bu eser, bilim dünyasında büyük bir ilgi gördü. Bu sözlük çalışması türünün en güzel

[41] C. Schiaparelli, *Vocabulista in Arabico Pubblicato per la Prima Volta Sopra un Codice della Biblioteca Riccardiana di Firenze* (Firenze: Tipografia dei Successori Le Monnier, 1871). Michele Amari'nin bu bölümü hakkında bk. Michele Amari, "A Sua Eccellenza Cesare Correnti", C. Schiaparelli, *Vocabulista in Arabico Pubblicato per la Prima Volta Sopra un Codice della Biblioteca Riccardiana di Firenze* (Firenze: Tipografia dei Successori Le Monnier, 1871), 5-10.

[42] Ramon Marti, 13. yüzyıl Dominiken rahiplerinden biridir. İbrani diline de vakıf olan Marti daha çok Yahudilik eleştirisiyle tanınmıştır. Talmud ve Kur'an'ı tenkid ettiği Arapça eserleri bulunmaktadır. Bu konuda bk. Selman Dilek, "Ramon Llull'un Zihin Dünyası ve Orta Çağ Üniversitelerinde Arapça Öğretime Etkisi", *İnsan & Toplum* (2019), 12 28. dipnot.

öncü örneği olarak kabul edildi. Daha sonra Schiaparelli bu sözlüğe bir zeyil hazırladı fakat bunu yayımlayamadı.[43]

Bu çalışmaların devamı olarak Eugenio Griffini de (öl. 1925) 1907 yılında Ambrosiana Kütüphanesine bağışladığı 475 yazma eseri ilim dünyasına tanıttı. Griffini bu yazmalar arasında yer alan Sicilya tarihiyle ilgili olanlarını kataloglandı ve adanın İslam dönemi hakkında Amari'nin başlattığı çalışmalara uzun bir zeyl ekledi.[44]

Kariyerine 1894 yılının sonlarında Napoli Üniversitesinde başlayan Carlo Alfonso Nallino da benzer alanda çalışmalar yaptı. O, görevine 1900-1913 yılları arasında Palermo Üniversitesinin Arap Dili ve Edebiyatı Bölümünde devam etti. Burada Amari için iki ciltlik bir armağan kitabının[45] çıkarılmasını sağladı. Nallino, daha sonra profesör olarak Roma Üniversitesine gitti, burada Michelangelo Guidi'nin ısrarı üzerine ölümüne kadar kaldı ve Amari'nin başlattığı çalışmaları burada sürdürdü.[46]

Sicilya'daki İslam tarihi ve kültürüne dair Amari'den sonra belki de en etkin çalışmaları Umberto Rizzitano yaptı. Rizzitano bu alandaki çalışmaları 1975 yılında Palermo'da yayımlanan *Storia e Cultura Nella Sicilia Saracena*[47] *(Sicilya'nın Sarazen Döneminde Tarih ve Kültür)* adlı hacimli bir tek kitapta topladı.[48] Rizzitano, ayrıca İdrisî'nin *Nüzhetu'l-Müştâk* adlı eseri yeniden neşredilirken (Leiden 1970-1984) bu eserin Sicilya ve etrafını anlatan kısımlarını tanıttı. Rizzitano, ölümüne yakın bir zamanda UTET Yayınevi tarafından yayımlanan büyük İtalya tarihinin İslam dönemi Sicilya kısmını da yazdı.[49]

İtalyan şarkiyatçılar içerisinde Sicilya'daki İslam araştırmalarına katkısı bakımından Francesco Gabrieli'nin de isminin zikredilmesi gerekir. Gabrieli; Amari ve Rizzitano'nun katkılarını, eserlerinde, yazılarında ve katıldığı toplantılarda dile getirdi. Bundan olsa gerektir ki, Sicilya'daki şarkiyatla ilgili kurum ve kuruluşlar kendisine değer verip hayatı ve eserleriyle ilgili yazılar yazdı. Bu doğrultuda Gabrieli'nin 1975 yılında Napoli'de

---

[43] Mahmut H. Şakiroğlu, "Celestino Schiaparelli", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/227-228.

[44] Mahmut H. Şakiroğlu, "Eugenio Griffini", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/162; Griffini'nin Amari'nin başlattığı çalışmalara eklettiği zeylin ismi şu şekildedir: Eugenio Griffini, "Nuovi Testi Arabo-Siculi", (Enrico Besta vd.), *Centenario Della Nascita di Michele Amari* (Palermo: Stabilimento Tipografico Virzi, 1910), 1/364-448.

[45] (Enrico Besta vd.), *Centenario Della Nascita di Michele Amari*.

[46] Mahmut H. Şakiroğlu, "Carlo Alfonso Nallino", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/349.

[47] Eserin tam künyesi şu şekildedir: Umberto Rizzitano, *Storia e Cultura Nella Sicilia Saracena* (Palermo: S. F. Flaccovio, 1975). Bk. Scholarly Heritage and Access to Research (SHARE), *Share Cataloque* (Erişim 18 Ağustos 2025).

[48] Bu kitap dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Sicilya ve çevresindeki tarihi gelişmeler, bazı hukuki konular ve İbnü'l-Kattâ, İbnü'l-Fahhâm ve İbn Mekkî gibi şairler ele alınıp incelenmiştir. İkinci bölümde, İslam kültürünün Sicilya halkına ve Arapçanın buradaki lehçesine olan etkileri irdelenmiştir. Üçüncü bölümde, Sicilya'yı Müslümanlardan geri alan Norman kralı II. Roger ile adadaki İslam kültürünün zirveye çıkmasını sağlayan II. Frederick dönemleri ve coğrafyacı İbn Cübeyr ile eseri incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise Sicilya tarihi üzerine önemli eserler vermiş olan Amari, Nallino ve Ignazio di Matteo gibi ilim adamları ele alınmıştır. Bk. Piacentini, "Islamic Studies in Italy", 595; Şakiroğlu, "Umberto Rizzitano", 35/151-152.

[49] Piacentini, "Islamic Studies in Italy", 595; Şakiroğlu, "Umberto Rizzitano", 35/151-152.

yayımlanan *La Storiografia Arabo-Islamica in Italia*[50] *(İtalya'daki Arap İslam Tarih Yazıcılığı)* adlı eseri önemlidir. Bu eser Amari'den başlayarak Leona Caetani (öl. 1935) ile devam eden ve günümüze kadar İtalya'daki İslam tarihine ilişkin çalışmalar yapan araştırmacıları ve eserlerini kapsamaktadır. Gabrieli, eserinde kendi ismine de yer vermiştir.[51]

**3. Michele Amari'nin Eserleri**

Amari'nin özellikle Sicilya İslam düşüncesine dair kitap, makale, bildiri, çeviri, neşir, arşiv metinleri ve kitabe incelemesi alanlarında çok sayıda çalışması bulunmaktadır. Onun daha ziyade bu konular üzerine yoğunlaştığı ve uzmanlaştığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte genel olarak İtalya ve Sicilya tarihi üzerine az sayıda da olsa başka çalışmaları da bulunmaktadır ki bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

*Memorie Sugli Zolfi Siciliani (Sicilya Kükürtleri Üzerine İncelemeler)*

*Descrizione del Cholera di Sicilia (Sicilya Kolerasının Tanımı)*

*Discorsi e Documenti Parlamentari (1862-1882) (Konuşmalar ve Parlamento Belgeleri (1862-1882))*

*La Cappella di S. Pietro nella Reggia di Palermo (Palermo Kraliyet Sarayındaki St. Pietro Şapeli)*

*Sul Concetto di Atto Politico (Siyasi Eylem Kavramı Üzerine)*

*Un Particolare Caso di Competenza di Merito del Consiglio di Stato in Materia Tributaria (Danıştay'ın Vergi Konularındaki Yetkisine İlişkin Özel Bir Durum)*

*Iscrizioni Edili (Yapı Kayıtları)*

*La Sicile et les Bourbons (Sicilya ve Bourbonlar)*

*Quelques Observations Sur le Droit Public de la Sicile (Sicilya'daki Kamusal Haklara İlişkin Bazı Gözlemler)*

*Carteggio di Michele Amari (Michele Amari'nin Mektupları)*

*Diari e Appunti Autobiografici İnediti (Günlükler)*

*Bibliographie Primitive du Coran (Kur'an'ın İlk Bibliyografyası)*

*Su la Data degli Sponsali di Arrigo VI Con la Costanza Erede del Trono di Sicilia e su i "Divani" dell'Azienda Normanna in Palermo (Sicilya Tahtının Varisi Costanza ile VI. Heinrich'in Nişanının Tarihi ve Palermo'daki Norman Yönetiminin "Divan"ları Üzerine)*

*Su i Fuochi da Guerra Usati nel Mediterraneo nell' XI. e XII. Secolo (11. ve 12. Yüzyıllarda Akdeniz'de Kullanılan Savaş Ateşleri Üzerine)*

*La Rivaluzione Siciliana del 1848 in Alcune Lettere Inedite di Michele Amari (Michele Amari'nin Yayımlanmamış Bazı Mektuplarında 1848 Sicilya Devrimi)*

*Discorso Letto dal Professor Michele Amari Nella Inaugurazione del-l'Istituto (Fiorentino)(Profesör Michele Amari'nin Enstitünün Açılışında Yaptığı Konuşma (Floransa)).*[52]

---

[50] Eserin tam künyesi için bk. Francesco Gabrieli, *La Storiografia Arabo-Islamica in Italia* (Napoli, 1975). Bk. Regesta Imperii (RI), *Literature Database for The Middle Ages* (Erişim 19 Ağustos 2025).

[51] Piacentini, "Islamic Studies in Italy", 595; Mahmut H. Şakiroğlu, "Francesco Gabrieli", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), Ek-1/ 461-462.

[52] Amari'nin basılı eserleri konusunda bk. G. Salvo Cozzo, "Le Opere A Stampa Di Michele Amari", (Enrico Besta vd.), *Centenario Della Nascita di Michele Amari* (Palermo: Stabilimento Tipografico Virzi, 1910), 1/1-64. Amari'nin İslam düşüncesi alanı dışındaki diğer eserleri ve Batı'da hakkında yapılan çalışmalar konusunda

Ancak burada biz onun daha ziyade Sicilya İslam düşüncesi ile ilgili çalışmalarına yer verip bunlardan önemli olanlarının içeriğini kısaca tanıtacağız. Amari'nin bu doğrultudaki çalışmalarını aşağıda tasnif edilen şekilde sıralamak mümkündür:

**3.1. Kitapları**

3.1.1. Michele Amari, *Storia dei Musulmani di Sicilia*, vol. I, Firenze 1854; vol. II, Firenze 1858; vol. III, Firenze 1868: "Sicilya Müslümanları Tarihi" şeklinde Türkçe'ye çevirebileceğimiz bu eseri, Amari'nin başyapıtı olarak nitelendirmek mümkündür. Eser 1854-1868 yılları arasında Floransa'da üç cilt olarak yayımlanmıştır.

3.1.2. Michele Amari, *Biblioteca Arabo-Sicula*, vol. I, Lipsia 1857; vol II, Torino&Roma 1881: "Sicilya-İslam Kaynakları" adıyla Türkçeye çevrilebilecek bu eser, Sicilya İslam tarihi, coğrafyası, edebiyatı, Sicilyalı Müslüman alimler vb. gibi konularda Arapça kaynaklarda geçen bölümlerin yer aldığı oldukça geniş özellikte bir çalışmadır. Eserin İtalyanca versiyonu da bulunmaktadır.[53]

3.1.3. Michele Amari, *Tardi Studi di Storia Arabo-Mediterrane*, a cura di Francesco Giunta, Palermo: Accademia Nazionale di Scienze Lettere e Arti di Palermo, Palermo 1986:[54] Eserin isminin Türkçe çevirisi "Arap-Akdeniz Tarihi Üzerine Son Çalışmalar" şeklinde yapılabilir.

3.1.4. Michele Amari, *Studi Su la Storia di Sicilia dalla Meta del XVIII Secolo al 1820*, 2 Volumi, Editeur Scientifique: Amelia Crisantino, Palermo: Accademia Nazionale di Scienze Lettere e Arti, 2010:[55] Eserin isminin Türkçe çevirisi "18. Yüzyılın Ortalarından 1820'ye Kadar Sicilya Tarihi Üzerine Araştırmalar" şeklinde yapılabilir.

3.1.5. Michele Amari, *De Titoli Che Usava la Cancelleria de Sultani di Egitto nel XIV Secolo, Scrivendo a Reggitori di Alcuni Stati İtaliani, Memoria del Socio Michele Amari,* Roma: Reale Accademia dei Lincei, 1886:[56] Bu eserin isminin Türkçe çevirisi "14. Yüzyılda Mısır Sultanlarının Bazı İtalyan Devlet Yöneticilerine Yazarken Kullandıkları Unvanlar, Üye Michele Amari'nin Hatırası" şeklinde yapılabilir.

3.1.6. Michele Amari, *Milletlerin İhtiyarlığı ve Ölümü,* çev. Kilisli Rifat, Yayına Hazırlayan: Mustafa Kirenci, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2024: Bu eser *Mülkiye Mektebi Mecmuası*'nın 1934 yılında 41. ve 42. sayısında iki ayrı bölüm olarak yayımlanmış muhtasar bir tercümedir. Mütercimi ise Kilisli Rıfat'tır (Bilge) (öl. 1936).[57] Bu tercüme daha sonra küçük bir kitapçık şeklinde yayına hazırlanarak bastırılmıştır. Kilisli Rıfat, tercümeye dair notunda bu çalışmanın Amari'nin en son eserlerinden alındığını ifade etmektedir. Eser genel olarak kavimlerin gerilemesinin ve çöküşünün nedenleri,

ayrıca bk. UNIPA, *Portale delle Biblioteche*; The Bibliotheque Nationale de France (BNF), *Cataloque General* (Erişim 26 Ocak 2026).

53 Türkiye'de de buna benzer bir yöntemle Ortaçağ Sicilya tarihinin bazı Arapça kaynaklarını tanıtan bir makale çalışması yapılmıştır. Bk. Mustafa Hizmetli, "Sicilya Tarihinin Kaynakları-Bir Bibliyografya Denemesi-", *İstem* 9/17 (2011), 99-122.

54 İSAM, *Kütüphane Katalogu.*

55 BNF, *Cataloque General*; UNIPA, *Portale delle Biblioteche*.

56 BNF, *Cataloque General*.

57 Michele Amari, "Milletlerin İhtiyarlığı ve Ölümü", çev. Kilisli Rifat, *Mülkiye Mektebi Mecmuası* 41 (1934), 8-14; Michele Amari, "Milletlerin İhtiyarlığı ve Ölümü", çev. Kilisli Rifat, *Mülkiye Mektebi Mecmuası* 42 (1934), 7-11.

alametleri, buna dair geçmiş devletlerden örnekler vb. tarih felsefesine dair meseleleri konu edinen bir çalışmadır.[58]

3.1.7. Michele Amari, *Studi Medievistici*, a cura di Francesco Giunta, Palermo 1970:[59] Bu eser "Ortaçağ Çalışmaları"nı konu edinmektedir.

3.1.8. Michele Amari, *I musulmani di Sicilia*, a cura di Elio Vittorini, Milano 1942:[60] Bu eserin Türkçe çevirisi "Sicilya Müslümanları" şeklinde yapılabilir.

**3.2. Çevirileri, Editörlükleri ve Bildirileri**

3.2.1. *La Sicilia Islamica Nelle Cronache del Medioevo,* Traduzione dall'Arabo e Note di Michele Amari, Con un Testo di Umberto Rizzitano, Palermo, 2004:[61] "Ortaçağ Kroniklerinde Müslüman Sicilya" adıyla Türkçeleştirilebilecek bu eser Amari tarafından Arapçadan İtalyancaya çevrilmiş ve notlar eklenmiş olup Umberto Rizzitano'nun metniyle basılmıştır. Eser; İbn Esir, en-Nuveyrî ve İbn Haldun'un kroniklerini içermektedir.

3.2.2. Michele Amari, "Estratti del Tarih Mansuri", *Estratto dall Archivio Storico Siciliano,* N. S., anno VIII, Palermo, 1883, pp. 111-115: Bu çalışmanın Türkçeye çevirisi "Tarihu'l-Mansuri'den Alıntılar" şeklinde yapılabilir. *Tarihu'l-Mansuri,* Eyyubi veziri ve tarihçi İbn Nazif el-Hamevî'nin (öl. 1253'ten sonra) *et-Tarihu'l-Mansuri: Telhisu'l-Keşf ve'l-Beyan fi'l-Havadisi'z-Zaman* adlı eseridir. Amari bu eserin Sicilya tarihi hakkında bilgi veren kısımlarını çevirmiş ve bu çeviriyi *Sicilya Tarihi Arşivleri* dergisinde yayımlamıştır.[62]

3.2.3. Ahmad Ibn Yahya Ibn Fadl Allah al-Umari (1301-1349), *Secondo Una Relazione di Domenichino Doria da Genova Condizioni Degli Stati Christiani dell Occidente,* Editeur Scientifique: Michele Amari (1806-1889), Material Description: XXIII-15 p., Roma: Coi Tipi del Salviucci, 1883: Amari, "Cenovalı Domenichino Doria'nın Bir Raporuna göre Batı'daki Hristiyan Devletlerin Durumu" şeklinde Türkçeye çevirilebilecek bu eserin bilimsel editörlüğünü ve İtalyanca çevirisini yapmıştır. Bu bölüm Memlükler dönemi devlet adamı, tarih ve coğrafya alimi ve edip olan İbn Fazlullah el-Ömerî'nin *Mesâliku'l-Ebsâr fi Memâliki'l-Emsâr* adlı eserinden alınmıştır.[63] Bu çalışmanın diğer bir künyesi ise Fuat Sezgin'in hazırladığı külliyatta şu şekilde geçmektedir: Al Umari, "Condizioni degli Stati Cristiani dell Occidente Secondo una Relazione di Domenichino Doria de Genova", Michele Amari, *Islamic Geography Texts and Studies on the Historical Geography and Topography of Southern and Western Europe*, Institute for the History of Arabic-Islamic

---

58 Amari, *Milletlerin İhtiyarlığı ve Ölümü*, 8-9, 9. Sayfa 1. Dipnot; Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), *Kütüphane Katalogu* (Erişim 23 Haziran 2025).

59 UNIPA, *Portale delle Biblioteche*.

60 UNIPA, *Portale delle Biblioteche*.

61 BNF, *Cataloque General*.

62 Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Cengiz Güler, "İbn Nazif'in Hayatı, Tarihçiliği ve Eserleri Hakkında Bir Değerlendirme", *Anasay* 2/6 (Kasım 2018), 63-80; Angelika Hartmann, "İbn Nazif", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/230-231; BNF, *Cataloque General*; UNIPA, *Portale delle Biblioteche*.

63 Eymen Fuad Seyyid, "Mesalikü'l-Ebsar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/265-266; BNF, *Cataloque General*; Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), *Makaleler Veri Tabanı* (Erişim 23 Haziran 2025).

Science at the Johann Wolfgang Goethe University, Collected and Reprinted by Fuat Sezgin, Collaboration with Mazen Amawi, Carl Ehrig-Eggert, Eckhard Neubauer, vol. 158, Frankfurt am Main, 1994, ss. 25-64.[64]

3.2.4. Michele Amari, "Aggiunte e Correzioni Alla Memoria Sopra un Capitolo di Al Umari", Lette Nella Seduta del 20 Maggio 1883 per Michele Amari, Material Description: In-4°, 3 p., Note: Reale Accademia dei Lincei, Estratto dal vol. XI Serie 3a, Classe di Scienze Morali:[65] Bu çalışmanın "Ömeri'nin Bir Bölümü Üzerine Bir Anıya Eklemeler ve Düzeltmeler" şeklinde Türkçeleştirilen bir başlıkla 20 Mayıs 1883 tarihli oturumda Michele Amari tarafından okunmuş bir bildiri olduğu düşünülmektedir. Eserin yayın yeri ve tarihine ulaşılamamıştır. Eserin künyesindeki nota göre bu çalışma Kraliyet Lincei Akademisi, 11. cilt, 3. seri, Ahlaki Bilimler sınıfından alınmıştır.

3.2.5. Muhammad Ibn Muhammad al-Sarif Abu Abdallah al-Idrisi, "L'Italia Descritta nel "Libro del re Ruggero" Compilato da Edrisi, Testo Arabo Pubblicato Con Versione e Note da M. Amari e C. Schiaparelli", Note: Atti della Reale Accademia dei Lincei, Serie 2a, vol. VIII., Roma: Tip. del Salviucci, 1883, p. 144-156, Traducteur: Michele Amari (1806-1889), Editeur Scientifique: Celestino Schiaparelli (1841-1919): Bu çalışma "İdrisi'nin *Kitabu Ruger'ı*" şeklinde Türkçeye çevirilebilir. Eser, Arapça metin olarak Amari ve Schiaparelli'nin notlarıyla birlikte yayımlanmış olup Müslüman coğrafyacı ve botanik alimi Muhammed Şerif el-İdrisî'nin *Nüzhetu'l-Müştâk* adlı eserinin neşridir. Eserin ilk sekiz sayfası Amari'nin, geriye kalan toplam 315 sayfası da Schiaparelli'nin kaleminden çıkmıştır. Bu çalışmanın diğer bir künyesi Fuat Sezgin'in hazırladığı külliyatta şu şekilde geçmektedir: *Michele Amari*, Celestino Schiaparelli, "L'Italia Descritta nel "Libro del Re Rugerro" Compilato da Edrisi", *Studies on al-Idrisi=Dirasat havle'l-İdrisi*, Collected and Reprinted by Fuat Sezgin, Collaboration with Mazen Amawi, Carl Ehrig-Eggert, Eckhard Neubauer, Institute for the History of Arabic-Islamic Science at the Johann Wolfgang Goethe University, Frankfurt am Main, 1992, pp. 1-16.[66]

3.2.6. Muhammad Ibn Ahmad Ibn Ğubayr (1145-1217), "Voyage en Sicile de Mohammed Ebn Djobair de Valence Sous le Regne de Guillaume le Bon", Texte Arabe Suivi d'une Traduction et de Notes, par M. Amari, Note: Extrait du *Journal Asiatique*, VII, 98 p., Paris: Impr. Royale, 1846, Traducteur: Michele Amari (1806-1889): Başlığı Türkçeye "Valencialı Muhammed İbn Cübeyr'in II. William Döneminde Sicilya Seyahati" şeklinde çevrilebilecek olan bu çalışma, Amari tarafından yapılan çeviri ve notlarla birlikte yayımlanmıştır. Eserin Sicilya'ya dair bölümünü Amari, Fransızca çevirisiyle birlikte *Extrait du Voyage en Orient de Mohammed Ebn-Djobair* adıyla *Journal Asiatique*'in 1845 ve 1846'daki 6. ve 8. sayılarında yayımlamıştır.[67]

3.2.7. Muhammad Ibn Ali al-Nasıbi Abu al-Qasim Ibn Hawqal, "Description de Palerme a la Moitie du Xe Siecle de L'ere Vulgaire", Traducteur: Michele Amari (1806-

[64] İSAM, *Makaleler Veri Tabanı*.

[65] BNF, *Cataloque General*.

[66] Şakiroğlu, "Celestino Schiaparelli", 36/227-228; Avda, "Michele Amari (1806-1889)", 6; Ramazan Şeşen, "Şerif İdrisi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/493-495; BNF, *Cataloque General*; İSAM, *Makaleler Veri Tabanı*.

[67] Bk. Nasuhi Ünal Karaarslan, "İbn Cübeyr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/400-402; BNF, *Cataloque General*; UNIPA, *Portale delle Biblioteche*.

1889), Note: Extr. de: *Journal Asetique*, 1845, I, 73-114:[68] Çalışmanın başlığı "Palermo'nun 10. Yüzyılın Ortalarındaki Tasviri" anlamında olup eser ünlü seyyah İbn Havkal'ın seyahatnamesinde geçen Palermo ile ilgili bölümlerin Amari tarafından yapılan tercümesini içermektedir.

3.2.8. Aboul Hasan Ali Ibn Abi Bakr al Harawi, Estratto dal Libro di Abu al Hasan Ali Ibn Abi Bakr al Harawi, Intitolato: Kitâb al Asarat ecc., Ossia: Indicazione dei Luoghi Che Vanno Visitati, (Signe: Michele Amari), Material Description: In-4°, 7 p., Note: Estratto dall' *Archivio Storico Siciliano*, fasc. III-IV, anno VI, 1881 Edition: (S. l. n. d.):[69] Çalışmanın başlığı "Ebu'l-Hasan Ali İbn Ebu Bekr el-Herevi'nin *Kitabu'l-İşarat* Başlıklı Kitabından Alıntı ya da Ziyaret Edilmesi Gereken Yerlerin Belirtilmesi" anlamında olup eserin yayım yeri bilgisine ulaşılamamıştır.

3.2.9. Ibn Zafer, *Sulvanu'l-Muta' fi Unvani'l-Etba',* Trac. Michele Amari, Firenze: F. Le Monnier, 1851: İbn Zafer'in (öl. 1170) 1159 yılında Sicilya'da tamamlayıp, dostu Emir Ebu Abdullah Muhammed b. Ebu'l-Kasım el-Kureşî'ye ithaf ettiği bu eser 1851 yılında Amari tarafından İtalyancaya tercüme edilmiştir. Bu tercümeden yapılan İngilizce çeviri 1852 yılında Londra'da yayımlanmış olup künyesi şu şekildedir: Ibn Zafer, *Solwan or Waters of Comfort,* From The Original Manuscript by Michele Amari, London 1852.[70]

3.2.10. Ali al-Masudi, *Viaggiatori Arabi Nella Sicilia Medievale,* [et al.]; Note İntroduttive di Carlo Ruta, Traduzione di Michele Amari, Palermo 2003:[71] Bu eser, Ebu'l-Hasan Ali b. El-Hüseyn el-Mes'udî'nin Türkçeleştirilmiş ismiyle *Ortaçağ Sicilyası'ndaki Arap Gezginler* adlı eserinin Carlo Ruta'nın giriş notları ile birlikte Amari tarafından yapılan çevirisidir.

**3.3. Makaleleri**

3.3.1. Michele Amari, "Descrizione di Lavori Orientali con Iscrizioni Arabiche Esposti nel Museo Artistico e Industriale di Roma, Altrimento detto Museo del Medio Evo", *Astronomical Instruments and Observatories in the Islamic World: Texts and Studies II,* Institute for the History of Arabic-Islamic Science at the Johann Wolfgang Goethe University, Collected and Reprinted by Fuat Sezgin, Collaboration with Mazen Amawi, Carl Ehrig-Eggert, Eckhard Neubauer, VII, Frankfurt, 1998, 111 s:[72] Bu makale "Roma'daki Sanat ve Endüstri Müzesi'nde veya Diğer Adıyla Ortaçağ Müzesi'nde Sergilenen Arap Yazıtlı Doğu Eserlerinin Tanıtımı" şeklinde Türkçeleştirilmiş bir başlığa sahiptir.

3.3.2. Michele Amari, "Frammenti Del Geografo Arabo Ibn Sa'id Su L'Italia", *Islamic Geography Texts and Studies on the Historical Geography and Topography Southern and Western Europe,* Institute for the History of Arabic-Islamic Science at the Johann Wolfgang Goethe University, Collected and Reprinted by Fuat Sezgin, Collaboration with Mazen Amawi, Carl Ehrig-Eggert, Eckhard Neubauer, vol. 158, Frankfurt am Main, 1994, pp. 298-302:[73] Bu makale, "Arap Coğrafyacı İbn Said'in İtalya Üzerine Fragmanları"nı içermektedir.

---

[68] BNF, *Cataloque General*; UNIPA, *Portale delle Biblioteche*.

[69] BNF, *Cataloque General*; UNIPA, *Portale delle Biblioteche*.

[70] Bk. Mehmet Sami Benli, "İbn Zafer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/453-454; BNF, *Cataloque General*; UNIPA, *Portale delle Biblioteche*.

[71] UNIPA, *Portale delle Biblioteche*.

[72] İSAM, *Kütüphane Katalogu*.

[73] İSAM, *Kütüphane Katalogu.*

3.3.3. Abdalhaqq Ibn Ibrahim Ibn Sabin, "Questions Philosophiques Adressees Aux Savants Musulmans par L'empereur Frederic II" (Signe: M. Amari.), Material Description: In-8°. Piece Note: Extrait du *Journal Asiatique*, 1853, Edition: Paris: Impr. İmperiale, 1853 Auteur du Texte : Michele Amari (1806-1889) Ancien Possesseur : Honore d'Albert de Luynes (1802-1867): Eserin bir diğer künyesi de şu şekildedir: Abdalhaqq Ibn Ibrahim Ibn Sabin, "Questions Philosophiques Adressees Aux Savants Musulmans par L'empereur Frederic II", (Michele Amari), *Texts and Studies,* Collected and Reprinted by Fuat Sezgin, Collaboration with Mazen Amawi, Carl Ehrig-Eggert, Eckhard Neubauer, vol 80, Frankfurt am Main 1999, pp. 1-37.[74] Bu eser Endülüslü filozof-sufi Abdulhak İbn Seb'in'in *el-Kelam ale'l-Mesâili's-Sıkılliyye* adlı eseri üzerine Amari'nin yaptığı bir çalışmadır.

3.3.4. Michele Amari, "Review of: Edward Sachau: Albiruni's India", *Islamic Geography Texts and Studies on the Historical Geography and Topography of Southern and Western Europe*, Institute for the History of Arabic-Islamic Science at the Johann Wolfgang Goethe University, Collected and Reprinted by Fuat Sezgin, Collaboration with Mazen Amawi, Carl Ehrig-Eggert, Eckhard Neubauer, vol. 122, Frankfurt am Main, 1993, pp. 55-61: Bu çalışma Ebu Reyhan el-Birunî'nin (öl. 1061) *Tahkiku ma li'l-Hind* adlı eserinin Edward Sachau tarafından *Albiruni's India* başlığı altında yapılmış İngilizce tercümesinin Amari tarafından gözden geçirilip değerlendirilmiş halidir.[75]

**3.4. Kitâbe ve Harita Çalışmaları**

3.4.1. Michele Amari, *Le Epigrafi Arabiche di Sicilia, Trascritte, Tradotte e İllustrate da Michele Amari,* Edition: Palermo: L. Pedone-Lauriel 1879-1885: Bu eser Amari tarafından transkribe edilen, çevrilen ve açıklanan Sicilya'nın Arapça yazıtlarıyla ilgili olup Palermo'da 1875, 1879 ve 1885 yıllarında üç ince cilt halinde yayımlanmış ve bu yayının 1971'de yine aynı şehirde Francesco Gabrieli tarafından yeni bir baskısı yapılmıştır.[76]

3.4.2. Michele Amari, "Frammenti dell'Iscrizione Arabica della Cuba, Lettera del Prof. Michele Amari al Prof. A. Salinas", Edition: Palermo: Stabilimento tip. di B. Virzi, 1877: Bu çalışmanın başlığı "Cuba'nın Arapça Kitabesinin Parçaları, Prof. Michele Amari'den Prof. A. Salinas'a Mektup" şeklinde Türkçeleştirilebilir. Cuba, Palermo şehrinde bulunan bir dinlenme sarayı olup Amari sözkonusu sarayın Arapça kitabesi üzerine bu çalışmayı yapmıştır.[77]

3.4.3. Michele Amari, "Illustrazione di Due Iscrizioni Arabiche delle Quali Possiede i Gessi l'Istituto di Studii Superiori in Firenze", Material Description: In-4°, 15p. Note: Estratto dalle "Pubblicazioni del R. Istituto di Studii Superiori in Firenze", Sezione di Filosofia e Filologia. Vol. I°, Cilt I°. Edition : (S. l. n. d.): Bu çalışma "Floransa'daki Yüksek Araştırmalar Enstitüsü'nde Alçı Kalıpları Bulunan İki Arapça Yazıtın Çizimi"ni ele almaktadır. Çalışmanın yayım yeri ve tarihine ulaşılamamıştır.[78] Ancak künyede sunulan

[74] BNF, *Cataloque General*; İSAM, *Kütüphane Katalogu*.

[75] Günay Tümer, "Bîrûnî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/206-215; İSAM, *Kütüphane Katalogu*.

[76] Şakiroğlu, "Michele Amari", 2/560; Avda, "Michele Amari (1806-1889)", 6; BNF, *Cataloque General*; UNIPA, *Portale delle Biblioteche*.

[77] BNF, *Cataloque General*; UNIPA, *Portale delle Biblioteche*. Cuba Sarayı hakkında ayrıca bk. Frasca, "Muslims in Sicily", 86-87.

[78] BNF, *Cataloque General*.

notta da görüldüğü üzere bu çalışmanın Floransa Yüksek Araştırmalar Enstitüsü Yayınları, Felsefe ve Filoloji Bölümünden alındığı ifade edilmiştir.

3.4.4. A. H. Dufour, Michele Amari, "Carte Comparee de la Sicile Moderne Avec la Sicile au XIIe Siecle D'apres Edrisi et D'autres Geographes Arabes, *Studies on al-İdrisi,* Institute for the History of Arabic-Islamic Science at the Johann Wolfgang Goethe University, Collected and Reprinted by Fuat Sezgin, Collaboration with Mazen Amawi, Carl Ehrig-Eggert, Eckhard Neubauer, Frankfurt am Main, 1992, pp. 63-85: Bu çalışma "İdrisi ve Diğer Arap Coğrafyacılarına Göre Modern Sicilya'nın 12. Yüzyıl Sicilyası ile Karşılaştırmalı Haritası" şeklinde Türkçeye çevirilebilmektedir.[79]

**3.5. Arşiv Metinleri Üzerine Çalışmaları**

Amari 1863 ve 1867 yıllarında Floransa, 1873'te ise Cenova arşivlerinde bulunmuş ve buralardaki malzeme içerisinden Arapça olanları seçerek yayımlamıştır. Onun bu alandaki çalışmalarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

3.5.1. Michele Amari, *I Diplomi Arabi del Reale Archivio Fiorentino. Testo Originale Con la Traduzione Letterale e Illustrazioni,* Firenze 1863: Türkçeye *"Floransa Kraliyet Arşivi'ndeki Arap Vesikaları: Asli Metin ile Tam Tercüme ve Resimler*" şeklinde çevrilebilecek bu eser için Amari 1867'de bir ek hazırlamıştır.[80]

3.5.2. Michele Amari, "Nuovi Ricordi Arabici su la Storia di Genova", *Atti della Societa Ligure di Storia Patria*, IV-V (1873), pp. 551-563. (Arapça Metinler: Appendice, p. 1-39): Amari, "Cenova Tarihi Üzerine Yeni Arap Vesikaları" başlıklı bu çalışmasının yayımlandığı derginin farklı bir sayısında ek olarak ikinci bir çalışma daha yayımlamıştır ve buna "Yeni Vesikalara Ek ve Düzeltmeler" adını vermiştir. Bu eserin bilgileri şu şekildedir: Michele Amari, "Aggiunte e Correzioni ai Nuovi Ricordi", XIX [1898], p. 147-159.[81]

3.5.3. Michele Amari, "Altri Frammenti Arabi Relativi alla Storia d'Italia, Memoria del Socio Michele Amari", *Memorie della Reale Accademia dei Lincei: Classe di Scienze Morali, Storiche e Filologiche*, Vol. VI, parte Ia, Edition: Roma: Reale Accademia dei Lincei, 1889:[82] Bu çalışmanın başlığı "İtalya Tarihi ile İlgili Diğer Arapça Fragmanlar, Üye Michele Amari'nin Çalışması" şeklinde Türkçeleştirilebilir.

3.5.4. Michele Amari, "Su le Iscrizioni Arabiche del Palazzo Regio di Messina, Memoria del Socio Michele Amari", *Memorie della Reale Accademia dei Lincei: Classe di Scienze Morali, Storiche e Filologiche*, Vol. VII, 12 p., Edition: Roma: Coi Tipi del Salviucci, 1881:[83] Bu çalışma da "Messina Kraliyet Sarayı'ndaki Arapça Kitabeler Üzerine Üye Michele Amari'den Bir Bildiri" şeklinde Türkçeye çevirilebilir.

3.5.5. Michele Amari, "Abbozzo di un Catalogo de'Manoscritti Arabici della Lucchesiana, Offerto all'Illustre Municipio di Girgenti", Material Description: 16 p. Note : Autographie Edition : [S. l.] : [s. n.] , [18..?]:[84] Bu çalışma "Lucchesiana'nın Arapça

[79] BNF, *Cataloque General*; UNIPA, *Portale delle Biblioteche*; İSAM, *Kütüphane Katalogu*.

[80] BNF, *Cataloque General*; Şakiroğlu, "Michele Amari", 2/560.

[81] BNF, *Cataloque General*; Şakiroğlu, "Michele Amari", 2/560; Avda, "Michele Amari (1806-1889)", 6.

[82] BNF, *Cataloque General.*

[83] BNF, *Cataloque General.*

[84] BNF, *Cataloque General.* Lucchesiana Kütüphanesi Sicilya'da Agrigento şehrinin tarihi merkezinde bulunan bir kütüphanedir. Daha geniş bilgi için bk. Alberto Bellavia, "Biblioteca Lucchesiana di Agrigento: Rimpianti

Elyazmalarının Bir Kataloğunun Taslağı, Girgenti'nin (Sicilya dilinde Agrigento şehri) Saygın Belediyesine Sunulmuştur" şeklinde Türkçeye tercüme edilebilir.

**Sonuç**

19. yüzyılda Sicilya'da doğup büyümüş olan Michele Amari, genel olarak İtalya özel olarak da Sicilya siyasi tarihinde aktif rol oynamış bir araştırmacı, düşünür, şarkiyatçı ve siyaset adamıdır. Amari, Sicilya'nın İslam hâkimiyeti altında olduğu dönemin, gerek ada gerekse de güney İtalya bölgesine siyasi, sosyal ve entelektüel açıdan büyük katkılarının olduğuna inanmış biridir. Bu nedenle de o, çalışmalarını Sicilya'daki İslam dönemi üzerine yoğunlaştırmıştır. Onun Sicilya İslam kültür, tarih ve düşüncesi üzerine kitap, makale, neşir, çeviri, bildiri, arşiv belgeleri ve kitabeleri inceleme türlerinde çok sayıda eseri bulunmaktadır. Amari'nin coğrafi açıdan Sicilya üzerine araştırmalar yapması bir "şarkiyatçı" olup olmadığı tartışmasını doğursa da İslam medeniyetinin başta Endülüs ve Sicilya bölgelerini de kapsayan bir Batı yönünün bulunduğu ve Amari'nin çalışmalarının Sicilya'daki İslam dönemi üzerine yoğunlaştığı düşünüldüğünde, onun ve onun gibi araştırmacıların bir şarkiyatçı olarak değerlendirilmesi makul gözükmektedir. Amari'nin şarkiyat alanı içerisinde değerlendirilen mezkur çalışmaları, onun ölümünden sonra öğrencileri ve bazı İtalyan şarkiyatçılar tarafından da devam ettirilmiş, bu alanda güçlü bir literatürün oluşması sağlanmıştır. Genel olarak bakıldığında, dünyada görece erken tarihlerde Amari'nin hayatı, eserleri, düşünce dünyası ve Sicilya İslam düşüncesi üzerine hatırı sayılır ölçüde çalışmaların yapıldığı bilinmektedir. Fakat Türkiye'de Amari ve diğer İtalyan şarkiyatçılar ile İtalya'daki şarkiyat araştırmaları üzerine ciddi bir çalışma eksikliğinin bulunduğu tespit edilmiştir. Dahası genel manada Sicilya İslam kültür, tarih ve düşüncesi de uzun süre ihmal edilmiş ve hakkında çalışmaların çok az olduğu bir alan olmuştur. Bu nedenle Amari'nin hayatı, ilmi faaliyetleri, şarkiyatçılığı meselesi ve ortaya koyduğu eserlerini tanıtmaya ve ana hatlarıyla değerlendirmeye yönelik yapılan bu araştırma, Sicilya İslam kültür ve medeniyetine dair eksiklikleri giderme noktasında önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

e Prospettive. *Manus Online* per la Tutela e la Valorizzazione del Patrimonio", *Mediaeval Sophia* 14 (Luglio/Decembre 2013), 97-101.

**Kaynakça | References**

Aliyazıcıoğlu, Zeynep İnan. "Oryantalizm ve Avrupa'da Müslüman Doğu'ya Dair Oryantalistik Çalışmaların Gelişimi". *Turkish Studies* 12/1 (2017), 133-156. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11397

Amari, Michele. *Diari e Appunti Autobiografici İnediti*. Editeur Scientifique: Carmela Castiglione Trovato. Napoli: Ed. Scientifiche İtaliane, 1981.

Amari, Michele. *La Guerra del Vespro Siciliano Un Periodo Delle İstorie Siciliane del Secolo XIII.* Parigi: Baudry Libreria Europea, 1843.

Amari, Michele. *La Rivoluzione Siciliana del 1848 in Alcune Lettere İnedite di Michele Amari.* (a cura di) Alberto La Pegna. Napoli, 1937.

Amari, Michele. *I Diplomi Arabi del R. Archivio Fiorentino Testo Originale Con La Traduzione Letterale e Illustrazioni.* Firenze: Dalla Tipografi adi Felice Le Monnier, 1863.

Amari, Michele. "A Sua Eccellenza Cesare Correnti". C. Schiaparelli. *Vocabulista in Arabico Pubblicato per la Prima Volta Sopra un Codice della Biblioteca Riccardiana di Firenze.* 5-10. Firenze, 1871.

Amari, Michele. *Milletlerin İhtiyarlığı ve Ölümü.* Trc. Dr. Kilisli Rifat. Yay. Haz. Mustafa Kirenci. İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2024.

Amari, Michele. "Milletlerin İhtiyarlığı ve Ölümü". Çev. Kilisli Rifat. *Mülkiye Mektebi Mecmuası* 41 (1934), 8-14.

Amari, Michele. "Milletlerin İhtiyarlığı ve Ölümü". Çev. Kilisli Rifat. *Mülkiye Mektebi Mecmuası* 42 (1934), 7-11.

Armaoğlu, Fahir. *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914).* İstanbul: Alkım Yayınları, 2007.

Avda, Muhammed Munis. "Michele Amari (1806-1889)". *Mecelletu Buhusi'ş-Şarki'l-Evsat* 55 (Cüz'u'l-Evvel) (Mayıs 2020), 1-15.

Azimli, Mehmet. "Sicilya'daki İslam Medeniyetinin Avrupa'ya Etkileri". *Marife* 9/2 (Güz 2009), 63-82. https://doi.org/10.5281/zenodo.3344048

Bellavia, Alberto. "Biblioteca Lucchesiana di Agrigento: Rimpianti e Prospettive. *Manus Online* per la Tutela e la Valorizzazione del Patrimonio". *Mediaeval Sophia* 14 (Luglio/Decembre 2013), 97-101.

Benli, Mehmet Sami. "İbn Zafer". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 20/453-454. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

(Besta, Enrico vd.). *Centenario Della Nascita di Michele Amari*. 1-2. Palermo: Stabilimento Tipografico Virzi, 1910.

Bozkurt, Birgül. "Ortaçağ Müslüman Seyyahlarına Göre Sicilya'da Entelektüel Ortam". *İslami Araştırmalar* 34/3 (Aralık 2023), 831-849.

Bulut, Yücel. "Oryantalizmin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bazı Değerlendirmeler". *Marife* 2/3 (Kış 2002), 13-38. https://izlik.org/JA45RD54SX

Bulut, Yücel. "Oryantalizm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 33/428-437. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Bulut, Yücel. "Edward William Said". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 35/546-548. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Cozzo, G. Salvo. "Le Opere A Stampa Di Michele Amari". (Enrico Besta vd.). *Centenario Della Nascita di Michele Amari*. 1/1-64. Palermo: Stabilimento Tipografico Virzi, 1910.

Dainotto, Roberto. "The Other Europe of Michele Amari: Orientalism from the South". *Nineteenth-Century Contexts* 26/4 (December 2004), 328-337. https://doi.org/10.1080/0890549051233132933O

D'ancona, Alessandro. *Carteggio Di Michele Amari.* 1. Torino: Roux Frassati e c Editori, 1896.

Dere, Ali. "Doğu ve Batı Karşılaşmasında Bir Süreç: Oryantalizm". *Oryantalizmi Yeniden Okumak Batı'da İslam Çalışmaları Sempozyumu*. 57-80. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003.

Derenbourg, Hartwig. "Bibliographie Primitive Du Coran par Michele Amari". (Enrico Besta vd.). *Centenario Della Nascita di Michele Amari*. 1/1-22. Palermo: Stabilimento Tipografico Virzi, 1910.

Di Stefano, Gianni. *Studi Arabo-Islamici in Memoria di Umberto Rizzitano.* Mazara del Vallo: Istituto di Studi Arabo-Islamici Michele Amari, 1991.

Dilek, Selman. "Ramon Llull'un Zihin Dünyası ve Orta Çağ Üniversitelerinde Arapça Öğretime Etkisi". *İnsan & Toplum* (2019), 1-33. https://izlik.org/JA87NN85EY

Duggan, Christopher. *İtalya'nın Kısa Tarihi.* çev. Tuna Erkmen. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2020.

Frasca, Massimo. "Muslims in Sicily". *Alesta* 12 (Winter 2022), 80-92. https://doi.org/10.32325/iaad.2022.14

Gabrieli, Francesco. *La Storiografia Arabo-Islamica in Italia.* Napoli, 1975.

Griffini, Eugenio. "Nuovi Testi Arabo-Siculi". (Enrico Besta vd.). *Centenario Della Nascita di Michele Amari*. 1/364-448. Palermo: Stabilimento Tipografico Virzi, 1910.

Giuffrida, Romualdo (Premessa di). *Scritti Per il Centenario Della Nascita di Michele Amari*. 1-2. Palermo: Societa Siciliana per la Storia Patria, 1990.

Güler, Cengiz. "İbn Nazif'in Hayatı, Tarihçiliği ve Eserleri Hakkında Bir Değerlendirme". *Anasay* 2/6 (2018), 63-80. https://izlik.org/JA87ND33KP

Hartmann, Angelika. "İbn Nazif". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 20/230-231. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Hizmetli, Mustafa. "Sicilya Tarihinin Kaynakları-Bir Bibliyografya Denemesi-". *İstem* 9/17 (2011), 99-122. https://izlik.org/JA38LP33GU

Karaarslan, Nasuhi Ünal. "İbn Cübeyr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 19/400-402. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Kavas, Ahmet. "İtalya-Tarih". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 23/446-448. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Mallette, Karla. "Orientalism and The Nineteenth Century Nationalist: Michele Amari, Ernest Renan and 1848". *The Romanic Review* 96/2 (March 2005), 233-252. https://doi.org/10.1215/26885220-96.2.233

Mallette, Karla. "I Nostri Saracini: Writing the History of the Arabs of Sicily". *eScholarship California Italian Studies* 1/1 (2010), 1-27. https://doi.org/10.5070/C311008858

Piacentini, Valeria Fiorani. "Islamic Studies in Italy". *Islamic Studies* 36/4 (Winter 1997), 589-611.

Rizzitano, Umberto. *Storia e Cultura Nella Sicilia Saracena.* Palermo: S. F. Flaccovio, 1975.

Rodinson, Maxime. "Oryantalizmin Doğuşu". Çev. Ahmet Turan Yüksel. *Marife* 2/3 (Kış 2002), 171-188.

Schiaparelli, C. *Vocabulista in Arabico Pubblicato per la Prima Volta Sopra un Codice della Biblioteca Riccardiana di Firenze.* Firenze, 1871.

Seyyid, Eymen Fuad. "Mesalikü'l-Ebsar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 29/265-266. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Şakiroğlu, Mahmut H. "İtalya-İtalya'daki İslam Araştırmaları". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 23/453-454. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Şakiroğlu, Mahmut H. "Michele Amari". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 2/559-560. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Şakiroğlu, Mahmut H. "Sicilya". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 37/138-139. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Şakiroğlu, Mahmut H. "Umberto Rizzitano". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 35/151-152. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Şakiroğlu, Mahmut H. "Celestino Schiaparelli". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 36/227-228. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Şakiroğlu, Mahmut H. "Eugenio Griffini". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 14/162. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Şakiroğlu, Mahmut H. "Carlo Alfonso Nallino". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 32/349. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Şakiroğlu, Mahmut H. "Francesco Gabrieli". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* Ek-1/461-462. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Şeşen, Ramazan. "Şerif İdrisi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 21/493-495. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Turan, Şerafettin. "İtalya-İslam Dünyasıyla İlişkileri ve Sömürgecilik Faaliyetleri". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 23/448-452. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Tümer, Günay. "Bîrûnî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 6/206-215. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Vanoli, Alessandro. "Michele Amari". *Christian Muslim Relations A Bibliographical History.* Ed. by David Thomas-John Chesworth. 21/685-696. Leiden-Boston: Brill, 2024.

İSAM, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, *Kütüphane Katalogu*. Erişim 20 Nisan 2024. http://ktp.isam.org.tr

İSAM, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, *Kütüphane Katalogu*. Erişim 23 Haziran 2025. https://katalog.isam.org.tr/?dil=0&p=1&q=Amari&alan=tum_txt&sno=2

İSAM, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, *Makaleler Veri Tabanı*. Erişim 23 Haziran 2025. http://ktpmakale.isam.org.tr/?geldi=ara_makale&blm=sonucmakale&navdil=tr&tarama=Amari&aratur=tum&-max=10&-find=

İSAM, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, *İlahiyat Makaleleri Veri Tabanı*. Erişim 26 Eylül 2025. http://ktpmakale.isam.org.tr/?- skip=0& max=10&&MakaleAdi2=Sicilya&blm=sonucmklilh&geldi=ara_mklilh_basit&navdil=tr

UNIPA, Universita Degli Studi Di Palermo Biblioteche, *Portale delle Biblioteche.* Erişim 25 Haziran 2025. https://aleph22.unipa.it/F/R195L7TXSTKPS1KSUPIPJHA3NAS4D7SV26PBMMNIUH1S7N9EFP-30913?func=short-jump&jump=000001

UNIPA, Universita Degli Studi Di Palermo Biblioteche, *Portale delle Biblioteche.* Erişim 25 Ocak 2026. https://sba-unipa.primo.exlibrisgroup.com/nde/search?query=Michele%20Amari&tab=Everything&search_scope=MyInst_and_CI&searchInFulltext=false&vid

"Risorgimento". *Encyclopedia Britanica.* Erişim 18 Ağustos 2025. https://www.britannica.com/event/Risorgimento

UNIPA,Universita Degli Studi Di Palermo Biblioteche, *Portale delle Biblioteche*. Erişim 18 Ağustos 2025. http://aleph22.unipa.it:8991/F/?func=direct&doc_number=000176439&local_base=PAL01

BNF, The Bibliotheque Nationale de France, *Cataloque General.* Erişim 26 Ocak 2026. https://catalogue.bnf.fr/rechercher.do?motRecherche=Michele+Amari&critereRecherche=0&depart=0&facetteModifiee=ok

SHARE, Scholarly Heritage and Access to Research, *Share Cataloque.* Erişim 18 Ağustos 2025. https://catalogo.share-cat.unina.it/sharecat/resource?uri=UNIORUON00010041 &v=l&dcnr=7

RI, Regesta Imperii, *Literature Database for The Middle Ages.* Erişim 19 Ağustos 2025. https://opac.regesta-imperii.de/lang_en/anzeige.php?monographie=La+storiografia+arabo-islamica+in+Italia&pk=468169